

The Project Gutenberg eBook of Kirkkotie, by Cornelia Levezow

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kirkkotie

Author: Cornelia Levezow

Release Date: December 24, 2010 [EBook #34746]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KIRKKOTIE ***

Produced by Tapio Riikonen

KIRKKOTIE

Kirj.

Cornelia Lewetzow

Suomennos.

Helsingissä 1886.

G. W. Edlund, kustantaja.

J. Simeliuksen perillisten kirjapainossa Helsingissä.

Kookas, voimakas, nuori mies astui vakavin askelin pitkin pientä polkua, joka kierrellen halkaisi viljavainioita. Hänen pukunsa oli maalainen, mutta kuitenkin kaunis, kasvonsa vilpittömät, niissä kuvautui älyä ja hyväsydämmisyyttä ja ryhtinsä ilmaisi pontevuutta ja vireyttä. Aika ajoin pysähtyi hän katsellen ympärilleen.

"Tämähän on jotensakin kaunista", arveli hän, "mutta aivan liian lakeata ja sitäpaitse vesiä puuttuu; ja mitä ovat nämä vainiot omiini verrattuina! Entä nuo kurjat mökit tien varrella! onpa häpeällistä, että ihmisten täytyy asua tuollaisissa turmiollisissa loukoissa."

Polku loppui kuusistoon; hän katsahti kelloansa ja kulki eteenpäin.

Korkeat yhtäläiset puun-rungot seisoivat tiheissä riveissä, himmeä valo levisi niiden väliin ja kummallinen hiljaisuus vallitsi vanhassa kuusistossa, ikäänkuin se olisi odottanut jotakin. Kaukana puiden välissä siinsi auringon valaisemina lehmuksia, kastanja- ja sarapuita. Metsä loppui maantien

varrella, ja toisella puolen sitä alkoi suuri puutarha, jonka varjoiset puut levittelivät oksansa tien yli.

Köyhä, vanha vaimo avasi puutarhan portin. "Kiitoksia tästä kerrasta", huusi hän puutarhaan päin ja mennä linkutti sitten pois vasu kädessä sakarasauvansa nojassa.

"Kuinka paljon annoit hänelle", kuului terävä ääni aidan takaa — "olen varma että annoit hänelle enemmän kuin hän tavallisesti saa. — Se on tietysti oma asiasi, Maria, mutta sinun asemassasi olisin varovaisempi. Kymmenen äyriä sinne, kymmenen äyriä tänne, siitä tulee viimein koko summa. Varmaan et antanut vähempää".

"Kaisu-raukka on ollut sairaana, täti!" Ääni oli lempeä ja heleä ja kuului puolustavalta.

"Minä kysäisin, paljonko hänelle annoit?"

"Viisi kolmatta äyriä", kuului vastaus, samalla vilpittömältä ja pelokkaalta.

"Viisi kolmatta äyriä! Minä sinun asemassasi karttaisin"... Jatko kotosi etäisyyteen.

"Vanha ruoja!" mumisi muukalainen äreästi pilkistellen puutarhaan, mutta ketään ei näkynyt. Avarat nurmet aukenivat puiden takana. Sieltä häämötti joutavan tarkasti leikeltyjä kukkamaita ja hyvin järjestettyjä kasviryhmiä; kauempaa näkyi päähuoneuksen ikävä kasarmintapainen etupuoli.

Hänen palatessaan kuusistoon, istui köyhä vaimo muutamilla kaadetuilla puurungoilla järjestäen vasunsa sisällystä. Hän tervehti vaimoa. "Kohtelivatko he teitä hyvin tuolla ylhäällä kartanossa?"

"Saramäelläkö? — kyllä, olenpa kiitollinen kaikesta, mutta muita jätteitä siellä ei saa, kuin kahvensakkoja ja teenlehtiä. Rouva varmaankin ajattelee, ett'ei niitä voi elukoille antaa. — Nuori neiti, hän, joka ei ole heidän oma tyttärensä, kokoo ne minulle, mutta herrasväen vietyä jo ensimmäisen mehun niistä, palvelijain toisen, ei kolmas keitos juuri ole väkevää. — Tänään antoi tyttönen minulle päällisiksi rahojakin. Jumala siunatkoon hänen lempeitä silmiään! Ei, ei suinkaan tämä ollut herran tarkoitus? — Todellako, sitten kiitan nöyryimmästi."

"Kuka asuu Saramäellä", kysyi sittemmin nuori talon-omistaja, istuessaan tohtori Bruhn'in päivällispöydässä. Hän oli tohtorin sukulainen ja tätä nykyä hänen vieraanaan.

"Katteini Linde", kuului vastaus, "on hyvänsävyinen kunnan ukko. Talon sai hän rouvansa kautta ja otti silloin eron armeijasta. Sinne olisi sinun mentävä, Juho, katsomaan uuden puutarhan istutuksia. Jos ihaillet kääpiömäisiä omena- ja perunapuita, tavattoman pitkine oksineen, saatat olla varmana hänen suosioistaan. Oikeastaan emme seurustele," — hän loi veitikkamaisen katseen nuoreen vaimoonsa, — rouvillemme on vaikea sopia ja silloin täytyy mies-raukkojen väistyä toisiensa edestä."

"Kenties voisi olla huvittavaa katsella puutarhaa, ei kuitenkaan hedelmä-viljelyn tähden. Minä pidän noista vanhoista puista; yhtä huolellisesti kuin nuoria puita hoidetaan, täytyy niitäkin hoitaa. Tahdotko tulla sinne kanssani?"

Tohtori vilkutti silmiänsä naurettavasti, sanoen ett'ei hän uskalla. Rouva Bruhn hymyili.

"Enkö aamulla pyytänyt sinua saattamaan ystävääsi Saramäelle?"

"Niin, kyllähän sinun käy pyytäminen, sinun, joka itse jätät kotiin kehdon ääreen. Mikä suoja tuolloinen kehto sentään on kaikkea tukalaa vastaan, sen tietävät ainoastaan salaisuuteen perehtyneet. — Olkoon menneeksi, Juho! tekaistaanpas se tuokiossa. Minä toivon, ett'ei kumpikaan tyttäristä niska-kiekuroineen ja laahaavine helmoineen millään tavalla sinua lumo. Sitten tapaavat vielä siellä kivulloisen poika-raukan, kohtelijaan lannistetun isän, viisaan suunnittelevan äidin, joka visusti säästelee äyriänsä paitse silloin kun on kysymys hetaleista ja korukaluista. — Hyi sentään!"

Rouva Bruhn katsahti ylös. "Unohdat Marian."

"Maria on pieni ymmärtäväinen tyttö, sen tunnustan. Ensi kerran kun tapasimme toisiamme, kuulin hänen sanovan — en muista nyt mistä oli kysymys — 'minä erehdyin' ja silloin heti ajattelin hänen olevan parempaa laatua. Vähän ajan perästä luettiin ääneen jotakin kiskomalla kyhättyä romuteosta ja yhtä ylenpalttisten kiitospuheitten vaiettua, tiedustelen häneltä hänen ajatustaan. 'En sitä ymmärtänyt', sanoi hän suoraan, mutta ikäänkuin olisi hän pyytännyt anteeksi. Senjälkeen puhuttiin teatterista ja hän oli vaiti. 'Tehän olette asuneet Köpenhaminassa, olette varmaankin useinkin siellä käyneet,' sanoi joku. — 'Enpä niinkään, hyvin harvoin vaan.' — 'Ettekö pidä näytelmistä?' — 'Pidän kyllä, mutta meillä ei ollut varaa siihen.' — 'Hyvä', sanoin itsekseni, 'hyvä! Sinä voit erehtyä, onhan jotakin jota et ymmärrä, sinulla näet ei ole varaa kaikkeen, sinua kunnioitan'".

Juho kuunteli tyytyväisenä tätä ylistystä, hän muisti äänen puutarhassa.

"Kuka on tuo Maria?"

"Katteinin veljentytär, hänellä ei ole laiskan päivät, hän toimittaa palkatta palkollisen tehtävät ja hänen täytyy sitäpaitse osoittaa osoittamistaan kiitollisuutta. Isänsä, oiva upseeri, kaatui Dybböl'in luona, äitinsä kuoli toisna syksynä, jolloin orpo tuli Saramäelle. Häntä sinne odottaissa sanoi rouva: kukaan ei saa nostaa suurta huutoa hänestä; jos äiti on opettanut hänelle oikkuja, kyllä minä ne pian häneltä poistan, mutta tytöllä ei ollutkaan mitään oikkuja ja kaikki kävi onnellisesti. Hyi sitä akkaa."

"Katteini Linde varmaankin koko sydämmestään yhtyisi tuohon ylistyspuheeseen, jonka aamulla pidit vapauden kunniaksi. Pyydän nöyrimmästi anteeksi, niinkuin näet olen käynyt kielimässä vaimolleni; tuollaiset nuorenmiehen esitelmät ovat hyvin opettavaiset nuoren rouvan kuulla, ne teroittavat mieleen velvollisuudet." Hän hymyili veitikkamaisesti, mutta vaimonsa nyykäytti lempeästi päätänsä turvallisessa tiedossa heidän molempain onnesta.

"Onnea matkalle", sanoi hän Juholle.

Tohtori huomasi serkkunsa katsahtavan nuoreen rouvaan.

"Ei hän taida olla niin aivan vastenmielinen sinullekaan, uskallatko kieltää sitä?"

"En, mutta hän on poikkeus! Anna minun mennä omaa tietäni, Emil, koska nyt kerran annan niin suuren arvon ajatus-, puhe- ja toimintavapaudelle."

Juuri tohtorin pienien yksivetoisten vaunujen tulla jyristessä Saramäen kartanolle, ajettiin wieniläisvaunut esille, herrasväki oli lähdössä pois.

"Me jätämme siellä käyntimme toistaiseksi", huusi rouva heti, "terve, terve tulemasta!" — "Tohtori oli oikein ystävällinen kun toi tänne vieraansa. — Niin, miehenikin on vähän toivonut saada teitä nähdä. Me tiesimme tietysti herra Bruhn'in", — hän lausui nimen hyvin imartelevalla äänellä — "olevan näillä seuduin. On todellakin paljoa hausempi jäädä kotiin. Sanothan ajomiehelle, Linde!"

Hyvä katteini oli silminnähtävästi kovin hämillään.

"Tiedäthän meitä odotettavan, Edvardine, emme voi olla menemättä. Olen varma siitä että kunnioitetut vieraamme suovat anteeksi. Olimme lähdössä ristijäisiin, yksinkertaisen perheen, entisen tilanhoitajamme luo, ja kaikki on juhlallisemmaksi valmistettu meidän tähtemme. — Edvardine!"

"Ei suinkaan isä", vilkassilmäiset kasvot kurkistivat nenäkkäästi näkyviin, "siinä talossa ihan näänny ikävään."

"Minä lähden joka tapauksessa sinne", katteini oli järkähtämätön. "Toivon, että herrat suovat anteeksi, eivätkä väärin käsitä perussyitäni. Milloin saamme odottaa herroja uudestaan?"

Tohtori antoi muutamia viittauksia vieraan pikaisesta lähdöstä, mutta Juho keskeytti häntä ripeästi. "Saanko tulla huomenna tähän aikaan? Herra katteinin puutarha-istutukset herättävät utelijaisuuttani." Kumartuessaan tarkasti hän jokaista läsnä-olevista tyyskästi. Pitkä, laiha, silkipukuinen äiti, jonka hymyily oli suurena vastakohtana siihen kovuuteen, jonka kasvojen juonteet muutoin ilmoittivat, ja niihin kolmeen nuoreen tyttöön joilla oli punaiset, valkoiset ja siniset puvut pitkine liepeineen liehuvine nauhoineen ja hiuksineen. — Olihan ainoastaan kaksi tytärtä! Oliko se ääni, jonka hän aamulla oli kuullut ja joka vielä kaikui hänen korvissaan, jonkun näistä kolmesta?

"Näitkö sen pienen sinisen?" kysyi tohtori.

Kyllä, hän oli nähnyt sen, kiireestä kantapähän saakka itsetietoisen pienen sinisen.

"Mitäpä hänestä sitten?" kysyi Juho melkein äreästi.

"Hän on rikas ystävä, neiti Schwalbe, jonka he toivovat miniäksi. Luulen kuitenkin hänen olevan viisaamman heitä, hän ei huoli hätäillä, poika raukka ei ole suinkaan sulhasen näköinen. Vielä voit nähdä häntä, hän istuu tuolla nurmella lähellä päiväkelloa, korvia myöten ison huivin peittämänä. — Kas tuolla käy Maria suunnattoman suurilla sakseilla leikaten ruohoa; viikatetta tietysti ei voi käyttää noissa kiukeroissa ja koukeroissa, jonkatähden ryhdytään sakseihin. Raskas työ tällaisessa helteessä. — Nyt hän tervehtää; näitkö häntä?"

"Näin", hän rupesi kohta puhumaan toisista asioista, mutta kuva nuoresta tytöstä suruvaatteissa, vaaleilla tunnokkailla kasvoilla, painui selväksi hänen mieleensä.

* * * * *

"Milloin tahdot ajoneuvot esille, Juho?" kysyi tohtori seuraavana päivänä.

"Kiitoksia, käyn mieluummin jalkasin, — minä hyvin mielelläni kuljeskelen sinne tänne, juttelen yhden ja toisen kanssa ja katselen, mitä ihmiset toimittavat. Varmaa on että tienne tarvitsevat enemmän kiviä ja peltonne vähemmän. — Hyvästi niin kauvaksi!"

Pian löysi hän oikotien peltojen yli ja saavutti kuusiston. Auringon paiste kimalteli puiden välissä ja levitteli kultansa tummanvihreälle sammalalle. Nyt tuli valoisempi, puut harvenivat, — tuollahan oli tie ja puutarhaportti. Hän nosti säpin astuen sisään. Iloisia ääniä ja naurua kuului puutarhasta; hän meni ääntä kohden.

"Tervetullut, terve terve! — istumme par'aikaa kahvipöydän ääressä; herra Bruhn'in täytyy juoda kuppi kahvia kanssamme, kyllä se maistuu kävelyn jälkeen. — Maria!" Viittaus kädellä ilmoitti että taalehikko oli tyhjä, leivokset lopussa ja hiilet kahvikeittiön alla sammuksissa.

"Kiitoksia, olen jo juonut", tyyneessä äänessä oli jotakin, joka esti mitään tyrkyttämästä.

"Saanko kunnian esittää poikani — hän on äsken palannut terveys-lähteeltä ja on vielä voimattomanlainen. — Onko sulla kyllin vaatteita päälläsi, Aatto?"

"On kyllä, mutta en istu mukavasti — toimita minulle tänne korkea tuoli, Maria!"

Hetken kuluttua tuli hän sitä kantaen. "Otin matkaviitan mukaani, Aatto!" — Siinä oli äänen painoa! — Hän laskeutui polvilleen ja levitti viitan.

"Aivanhan tahdot minut tukehuttaa, — jospa olisit pikemmin tuonut päivä-varjostimen. — Suokaa anteeksi herra Bruhn, tämä on ikävää teidän kuulla."

"Kipu on joka miehen isäntä." Juho ei ollut lempeällä tuulella.

Tuolla hän jo tuli päivä-varjostin kädessä. "Nyt panen sen riippumaan puuhun niinkuin eilenkin. Lainaatko tuolisi, Aatto?"

"Sallitteko?" Juho otti sen tyyneesti häneltä ja asetti sen riippumaan rankisena.

"Kas, tuolla tavalla! — tuohan on oivallista — kiitoksia". Hän loi Juhoon iloisen ujostelemattoman katseen.

"Käytännölliset liikunnot." Rouva Linde hymyili hyväksyen, "ensimmäisessä silmäyksessä oivaltaa ajatus ainoan oikean keinon tehtävänsä suorittamiseksi. Niin pitääkin oleman. Minun täytyy oikein saada keskustella kansanne, herra Bruhn, olen kuullut niin paljon puhuttavan teistä jo Rantamäestä, joka kuuluu olevan mallinmukainen tilus, jota valitettavasti ei läheskään käy sanominen Saramäestä. — Puutarhassa hallitsee Linde aivan yksinvaltaisesti, mutta muu kaikki lepää yksinomattain, sanonko nyt itse sen, minun hartioillani. Ehkäpä täällä tulisi käyttää enemmän työvoimia, mutta väen ylläpito on jo äärettömän kallis. Palkka on mitä vähäisin, mutta kun näkee ruokapadat luulisi helposti tuollaiset ihmiset kyllästyttömiksi."

Juho, joka ajatteli kahvisakkoja ja teenlehtiä, rypisteli silmäkulmiaan, vastatessaan:

"Hyvä palkka ynnä hyvä kohtelu tuottaa hyvät työntekijät, se on minun kokemukseni."

"Tulkaapas krokettisille meidän kanssamme, herra Bruhn!" huusivat nuoret tytöt, "jos äiti kerran alkaa tuota juttua palvelijoista, ei hän taukoa ennenkuin huomenna."

"Kiitoksia, minä jään mieluisemmin tänne."

"Älkää suinkaan antako minun häiritä", Aatto sanoi seuraten alakuloisella katseella pientä sinipukuista, "sellainen Latsarus raukka, kuin minä, ei saa estellä toisten iloa."

"Jos rohkenen lausua mielipiteeni, on kroketti mielestäni ikävää." Tätä sanoessaan kumarsi Juho kohtelijaasti, mutta nuoret tytöt näyttivät olevan hiukan nyreissänsä, rientäessään pois leikkimään. Katteini kulki levottomana edes takaisin, toivoen saavansa yksin nauttia vieraansa seurasta. Juho istui kuitenkin emännän mielihyväksi kuin kiinnikasvettuneena paikkaansa. Maria istui nurmikolla lähellä kipeän tuolia. Hänellä kun oli suuri neula, piti antaa neulan lennellä lakkaamatta ylös. Nuoret kasvot näyttivät totisilta, mutta hymy ei ollut kaukana, yht'äkkiä taisi se, auringon säteen kaltaisena, kirkastaa hänen kasvonsa, sen oli Juho nähnyt. — Mitäpä hän ajatteli? — Oikein tuntui hyvälle katsoa noihin tyynein tunnokkaisiin silmiin; mikä levottomuus ja rauhattomuus sitävastoin kuvautui toisten kasvoissa.

"Täällä mahtanevat asiat olla huonommalla kannalla kuin meidän seudulla", sanoi Juho kuivasti, rouva Linden vihdoin lopetettua valitusvirtensä. "Kun siellä jokaiselle myönnetään hänen luonnolliset

oikeutensa eikä vaadita muuta kuin mikä oikeaa ja kohtuullista on, mutta se vaaditaan järkähtämättömästi, niin menee kaikki itsestään. — Suurien tiluksien omistajilla on tietysti velvollisuuksia köyhiä, varsinkin sairaita ja vanhoja kohtaan", lisäsi hän milt'ei ankaruudella.

"Tuohan on kuin kertomus kulta-ajalta", rouva Linde pudisti päätänsä, "ei toki, niin hyvällä kannallahan tosin täällä ei olla; vaikka minulla on tarkat silmät, menetellään täällä kuitenkin usein väärin. — Katsokaa nyt tuota poikaakin tuolla, joka selässänsä kantaa polttopuita! Voiko noita sanoa pieniksi oksiksi? Tuonlaatuiset pojat taittelevat mieluummin oksia, kuin taivuttavat selkäänsä. Niin, tuohon pieneen poikalurjukseen on rikos jo painanut merkkinsä. Minun täytyy sanoa kumminkin sananen hänelle."

"Kotona häntä varmaankin rangaistaan, ell'eivät oksat ole kyllin paksut, — hän on ottolapsi." Maria jätti työnsä ja seurasi alas aidan viereen.

"Mitä nyt on tapahtunut?" — Nuoret tytöt jättivät leikkinsä ja katselivat utelijaina pitkin tietä.

"Ei juuri mitään. — Tule tänne Pekka, — tänne! Minä tahdon puhua kanssasi."

Pieni pahantekijä, joka turhaan oli koettanut pyrkiä pakoon oksien suojaan toisella puolen tietä, oli pakoitettu astumaan esiin. Hän oli varteva, voimakas, kahden- tahi kolmentoista vuotias poika, kurjiin repaleisiin puettuna.

Pää kohosi vapaasti ja rohkeasti olkapäitten välissä, tumman ruskeihin suortuviin oli sotkeutunut sammalia ja lehtiä, päivettyneistä kasvoista tirkisteli kaksi eloisaa silmää vilkkaasti ympärilleen. Huolimatta raskaasta taakastaan, seiso i hän suorana ja jäykkänä ynseästi katsellen puutarhaan räpäyttämättäkään edes silmiä.

"Lakki pois, kun puhut naisten kanssa!" vanhin tytär nosti pilkallisesti pois pojan lakin, varjostimensa huipulla. Poika heitti häneen häijyn katseen.

"Sinulla ei ole lupaa koota muuta kuin karisseita oksia", torui rouva Linde, "mene heti alas kyökkiin näiden kanssa! Ymmärrätkö?"

Vimmastunut katse oli vastauksena; hän haki hämillään lakkiaan. Se oli pudonnut puutarhaan. Maria otti sen ylös. "Anna minun panna se päähäsi, — sinulla ei ole kädet vapaina, lapsukainen! — senkötähden et tervehtinyt? Kas noin nyt on hyvä."

Pekka punastui hänen lempeästä katsannostaan, mutta ei vastannut sanaakaan, vaan kiirehti pois.

"Mitä arvelette, enkö ollut oikeassa?" Rouva Linde katsahti ympärilleen, "hän näkyy pyrkivän vankihuoneeseen."

"Tätiseni, älä puhu niin ääneen!" Maria oli kalpea. "Ihminen päättää, mutta Jumala säätää," lisäsi hän hiljemmin.

"Mahtanee tuntua tyydyttävältä pelastaa sellainen lapsi", sanoi Juho innolla.

"Todellakin hyvin huvittava koe", neiti Schwalbe naurahti, "mutta luulenpa todenmukaisuuden, ett'ei se muka onnistuisi, käyvänkin varmuudeksi." Tämä lausuttiin aivan iloisesti. Juhon ääni kuului harmistuneelta, kun hän vastasi:

"On luultava, ett'ei koe onnistuisi, mutta jos ryhtyisi asiaan toden teolla niinkuin velvollisuuteen ainakin, niin yritys mahdollisesti voisi luonnistua."

Vaistomaisesti kääntyi hän Marian puoleen, joka katsoi häneen luottamuksella ja melkein rukoilevaisesti.

"Nyt täytyy minun mennä", hän katsahti kelloonsa.

"Nyt jo!" huusivat kaikki yhteen ääneen.

"Entäs hedelmätarha!" huudahti katteini toivossaan pettyneenä. Juho pudisti hänen kättään. "Ehkä saan tulla toisen kerran."

Rouva Linde kiiruhti paikalle. "Jos tahdotte ottaa hyväksenne, niin syökää päivällistä kanssamme huomenna, herra Bruhn! — Tytöt voivat soitella vähän iltapäivällä ja sitten voidaan katsella niitä uusia puutarha-istutuksia."

Niin päätettiin.

Juho halusi päästä itsekseen. Mikä muutos nyt tapahtui hänen sielussaan? — minkätähden menivät ajatukset aina samaa suuntaa, minkätähden hänestä elämä yht'äkkiä näytti niin valoisalta?

Hänellä ei ollut tapana osoittaa suurta huomiota nuorille tytöille, tavallisesti katseli hän heitä ankarasti (arvostelevin niuhin silmin.) Mutta tämä tyttö olikin hänen mielestään aivan toisenlainen kuin muut, — niin luontainen ja todellinen sydämensä sisimmäisestä sopukasta alkain. — Kahden päivän perästä oli hän aikonut lähteä. Jos serkkunsa kehoittaisi häntä, vaikkapa vaan puolellakin sanalla jäämään, niin hän jäisi.

Juhon kääntyessä niityltä maantielle, näki hän pienen polttopuu-varkaan seisovan nojautuneena vasten kurjan rappeutuneen mökin seinää. Poika antoi osan paksusta illallis-leivästä, ohuella harmahtavalla rasvakerroksella, vanhalle mustalle villakoiralle, joka oli yhtä likainen, yhtä hyljätty ja laiminlyöty kuin poika itse. Silloin tällöin silitteli hän koiran pyöreätä päätä ja vastaukseksi murisi koira hänelle ystävällisesti. Juhon askeleet säpsähyttivät häntä, hän tunsu kasvot, ja mieleensä muistui se nöyryytys, jonka hän oli kärsinyt. Kasvonsa kävivät jälleen ynseän-näköisiksi ja hän potkaisi tahi oikeammin oli potkaisevinaan mustaa ystävätään.

"Miksikä niin teit?" Ääni ei kuulunut äreältä, ainoastaan jämeältä. Pekka olisi mielellään juossut pakoon. "Kuules!" Juho laski kätensä lujasti hänen olkapäällensä, — "jos olisit potkaissut koiraa, kun luulit olevasi yksin ja taputellut sitä kun tulin, olisin mennyt ohitsesi eteenpäin, mutta nyt on meidän kahden keskusteleminen. Olet parempi kuin miltä näytätkään, ja luulenpa että sinusta vielä voi ihminen tulla. Tahdotko kokonaan jättää entisen elämäsi tänne ja seurata minua? — En lupaa sulle rikkauksia ja laiskan päiviä, työtä ja kuria vaaditaan, että pojasta, sellaisesta kuin sinä, tulisi toimestijäs kelpo mies."

Oli niinkuin lapsen silmissä jotakin toista olisi piileytynyt ja jotakin ollut aiheena heltymykseen, itkuun ja rukoilemiseen. Juhon sydän kävi lämpimäksi.

"Saat minussa ystävän, mutta totteleminen sinun on, muuta keinoa ei ole, aina totteleminen!"

Samassa aukeni mökin ovi ja terävä naisääni huusi:

"Tule sisään heittäjä ja hoitele noita lapsiressukoita, niinkauvan kuin olen poissa." Äkkiä ääni muuttui. "Oi herra kulta, pyydän anteeksi, mutta kun ei hyvällä parane, täytyy pahallakin koettaa", hän huoahhti teeskentelevästi.

Poika kohotti päätänsä.

"Kysypäs tältä herralta, oliko valetta että minua pakotettiin viemään polttopuut Saramäelle. — Tuo väittää, ett'en ensinkään ollut metsässä, että sen valehtelin alusta loppuun, ja hän tahtoo antaa minulle siitä selkään. — Kysypäs vaan herralta, jos uskallat?" Pojan silmät säihkyivät.

"Poika on puhunut totta, on väärin rangaista häntä ja vielä enemmän väärin vietellä häntä varastamaan."

"Jokainen vastatkoon itse puolestaan."

Vaimo heitti vieraasen epäilevän katseen ja vetäen repaleisen huivinsa paremmin ympärilleen, puikahti hän sisään tupaan.

"Löikö hän sinua?"

"Kyllähän hän koetti, mutta minä pidin puoleni. Päivä päivää saan enemmän valtaa hänen ylitsensä."

"Vaiti, — joka päivä, jolloin niin käy saat vähemmän valtaa itsesi yli. — Katso minuun poika, ethän ole ostettu etkä myötykään. — Toimitanko niin että saat lähteä täältä?"

"Minä lähden mielumminkin jo tänään kuin huomenna."

"Ja tahdot totella?"

Pekka vaikenä, hänen mielessään kuohuivat ankarat asiat vastakkain, hänen tuli halu paeta pois, kauvas pois, mutta myös halu heittäytyä tämän vieraan jalkoihin. Ensin hän vaaleni, sitten punastui, silmät osoittivat sisällistä tuskaa.

"No?" kysäisi Juho melkein lempeällä äänellä, vahva käsi lepäsi taas pojan olkapäällä.

"Tahdon koettaa —"

"Enempää en vaadikaan. — Huomenna palaan. Rääpälit ja suutarit, huomaan, saavat paljon työtä sinun tähtesi." Hän nyökkäytti päätänsä rohkaisevaisesti ja meni.

Poika jäi liikkumattomana ja epätietoisena seisomaan. Mitä häneltä oikeastaan vaadittiin? Eikö olisi parempi jäädä tänne jatkamaan vihelijäistä elämäänsä, kuin luopua uhkeasta ynseydestä, valeesta ja hurjuudesta? Hänestä tuntui, niinkuin olisi hänen pitänyt luopuman itsestään. — Mutta sittenkin — hän oli taputellut häntä poskelle ja nuori neiti oli ottanut hänen lakkinsa maasta. — Pekka viskasi lakkinsa ilmaan, valmiina heittämään henkensä heidän kahden edestä; — mutta se totteleminen! — Hei, miten ämmää tuolla sisällä harmittaisi, jos hänestä tulisi kelpo mies. — Entäs tuo mokoma sitten, joka oli ennustanut häntä vankeuteen — hän oli kuullut joka ainoan sanasen. — Hän puristi nyrkkiänsä vihasta.

"Pyri hyväksi pojaksi", oli kuoleva äitinsä sanonut, mutta hän ei ollutkaan pyrkinyt hyväksi, tuntuipa kamalalle pimeässä kulkea kirkkomaan ohitse. — Joskus oli hän kuitenkin pitänyt huolta köyhän haudasta, vaikk'ei tänä vuonna. Ennenkuin hän oli lähtevä, oli hänen sinne meneminen, sitä katsomaan. Ja jos hänestä aikaa voittaen jotakin tulisi, toimittaisi hän kiven haudalle sekä aidan sen ympärille, se nyt oli totta tosiaankin tapahtuva.

Tohtori seiso i ovella, Juhon tullessa kotiin. "Nyt jo", sanoi hän tyytyväisenä, "me arvelimme jääväsi sinne. Vaimoni kanssa puheskelimme juuri sinusta, meidän mielestämme on aivan turhaa, että lähdet niin pian. Eihän sinua siellä tarvita ennenkuin heinä-aikana? — Kas niin, taivu vaan kauniisti pyyntöni!"

"Ei tarvita ensinkään mitään taivuttamista, jään aivan mielellänikin. — Täällähän on hyvin kaunista", lisäsi hän selitykseksi.

"Aivan niin!" Tohtori vilkutti vähän silmiään, mutta hillitsi halunsa leikinlaskuun. "Käy istumaan Juho, ja pidä meille esitelmä hedelmäpuista; mitä sanot puutarhasta?"

"Tuskinpa olen sitä nähnytkään, ja hedelmäpuistossa en ole ensinkään ollut, perhe kutsui minun päivällisille huomenna; syötyämme menemme katselemaan kaikkia ihanouksia."

"No, sallitko minun kysellä ajatustasi rouva Lindestä?"

"Luulen häntä kovasydämmiseksi ja suunnittelevaksi vaimoksi, joka kuitenkin suunnitteluissaan hairahtuu, sentähden että itserakkaus häntä sokaisee."

"Kas kuinka vaimoni myöntäväisesti nyökkäyttää päätänsä, joka sanalle; niin säälimättömät ovat naiset. — Nyt on miehen ja lasten vuoro?"

"Kapteeni on näköjäänsä hyvä, mutta miehestä, joka unhoittaa asemansa omassa talossaan, ei ole paljon sanomista. — Tyttöriin tuskin katsahdin. Poika on, niinkuin isänsäkin hyvännäköinen, mutta muutoin aika huitukka."

"Sellaisten ihmisten vertaiseksi emme me voi pyrkiäkään; sehän on luonnollista että katsot heidän seuraansa paremmaksi."

Juho löi häntä muhoillen olalle. "Lörpöttele sinä vaan."

* * * * *

Päivällispöytä Saramäellä oli seuraavana päivänä juhlalliseksi koristettu; harvat ruokalajit, mutta erinomaisen hyvät, sekä viini olivat tuntijoita varten. Vierasta otettiin vastaan kuin vanhaa ystävää ainakin.

Kaikessa tässä oli jotakin, joka vaivasi teeskentelemätöntä ja suoraa Juhoa; kukaan ei vastenmielisemmin kulkenut valheen kengissä. Hän oli melkein kieltämäisillään, kun rouva Linde tarjoutui hänen pöytänsä talutettavakseen. Seura oli pieni; silmä etsi turhaan Mariaa.

"Kiitos!" Rouva Linde taputteli hänen kättään. "Haette poikaani — Aatto raukan täytyy olla hyvin tarkka ruokiensa valitsemisessa, ja syö sentähden yksin; me viemme ruoan puutarhaan hänelle. — Mitä nyt, Maria?"

"Aatto lähetti minua hakemaan lohta, täti, mutta niinkuin tiedätte, on se häneltä kielletty."

"Minkätähden siis tulet? — luuletko minulle olevan mieluista antaa kieltävä vastaus? — pyydän anteeksi, herra Bruhn, mutta erältä puuttuu todellakin niin täydellisesti järkeä, että peräti kadottaa malttinsa."

"Mutta mitä soisit lapsen tehneen," keskeytti kapteeni lepyttäen, "luuletko Aaton huolivan hänen

kiellostaan?"

Neiti ystävätär, joka tänään oli valkoisessa puvussa, sinisellä vyöhyellä ja lemmikkikukilla hiuksissa, puuttui nyt puheeseen: "Pieni palanen, minun tähteni, rouva Linde kulta. Varmaankaan se ei haitanne."

"Jättäkää se mieluummin tekemättä", pyysi Maria.

"Miksikä sitten tulit? Sitä en käsitä? — Anna hänelle heti tämä palanen ja sano hänelle kenen pyynnöstä hän sen saa." Hän nyökkäytti hyväksyen päätänsä neiti Schwalbelle.

Vihan puna nousi Juhon kasvoille; hän oli harvapuheinen ja nyreissään koko atrian ajan.

Kahvipöytä oli valmistettu lehmuksien alle, Maria toimiskeli kahvinkeittämisessä, Aatto lepäsi uutimessa lukien.

"Terveydexsenne!" neiti Schwalbe niiasi hänelle leikillisesti.

"En sitä syönytään, Marialla oli muka niin monta joutavaa estettä, että aivan kadotin haluni siihen."

"Sepä olikin oikein," Juho lähestyi häntä, "minun täytyy kiitellä neitiä tohtorille."

Maria hymyili, mutta hänen katseessansa oli vielä jotakin surumielistä.

"Saanko tarjota sikarin?" Kapteeni Lindestä oli jo aika nousta istualta.

"Kiitos, saanko odottaa vähän? Juho joi aina pitkällä väliajoilla kahviaan tilkoittain.

"Miten herra Bruhn vietti aamupäivänsä?" kysyi emäntä hymyillen, "oletteko yhtä innostunut kalastaja, kuin miehenikin? — Minä jo näen ulkomuodostanne, ett'ei kalastaminen teitä miellytä. Henkilö, yhtä uuras kuin te, ei suinkaan saata tuntikausia seisoa kokottaa — suo anteeksi, hyvä Linde, niin tuota, tarkoitin uinailemista — vapa kädessä."

Hänen uhkeutensa rasitti miestä; hän ikäänkuin painui kokoon ja tuli vähäpätöiseksi, vaimonsa läsnä ollessa. Tämä harmitti Juhoa.

"Vaikkapa en itse olekaan kalastaja", virkkoi hän, "täytyy minun puolustaa heitä; ne ovat useinkin mieltäviä ihmisiä, joilla on kyllin päässä pidettävää, voidakseen olla ilman toisten seuratta. — Aamupäiväni kulutin kuivalla kulkemisella nimismiehen luota lukkarille, ja lukkarin luota kunnallisneuvokselle. Olen pestannut pojan, josta eilen keskustelimme ja aijon viedä hänet kotiin muassani."

Viimeisiä sanoja lausuessaan, kääntyi hän ehdottomasti Marian puoleen; tämä asiahan olikin näet yhteinen heille molemmille?

"Oi, kuinka se oli hauskaa!" silmänsä heloittivat ilosta. "Mitä sanoi lapsi?"

Rouva Linde pudisteli päätään. "Uskokaa minua, saatte ainoastaan kiittämättömyyttä palkaksi; pankaaamme vetoa siitä!"

"En katso tätä leikin asiaksi. — Te kysyitte, mitä hän siihen sanoi; sain kuin sainkin hänet ehdollisesti tottelemisen lupaukseen. — Kun lapselle alinomaa tiuskataan ja sitä pahasti kohdellaan, ei ole kummaa, jos uhkamielisyys ja valheellisuus karttavat. — Ilkeä hän ei ole, saamme kyllä hänet taipumaan."

"Jumalan avulla."

"Käy ilman-henki", Aatto nousi istualle, "tahtoisin mielelläni toisen viitan, Maria, sekä eilisen päivän sanomalehdet."

"Tuo samalla silmälasinikin", jatkoi rouva Linde, "sekä punainen neuleeni — en muista, minne sen jätin. — Katso myös onko nurkkakaappi lukossa ja tuo avain minulle."

"Neiti", neiti Schwalbe pysähdytti Marian, "noutakaapa samalla huoneestani hieno pitsihuvini."

Juho seurasi katseellaan poisrienteävää, kuinka altis hän oli kaikkia palvelemaan. Onnellinen se, jolla olisi oikeus kohottaa hänet kunniapaikalle jo palvella häntä, arveli hän.

Kauvan ei kestänyt ennenkuin Maria palasi, tuoden muassaan pyydetyt kalut. Juho ei vielä tuntenut mitään halua nousemaan, vaikka kapteenin karttuva kärsimättömyys ilmautui kehoittavasti möristen hänen käydä tallustellessaan edes takaisin.

"Maria", serkku katsahti unelijaasti ylös sanomalehdistään, joita lehtiä hän noin kymmenkunta

minuuttia oli selailut, "eipä lasillinen vettä jään kanssa olisi haitaksi."

"Saanko minä mennä sitä noutamaan?"

Vieras nousi äkkiä tuolilta.

"Ette suinkaan! — Olette aivan liiaksi kohtelias. — Maria!"

"Väärin minut ymmärrätte, herra Linde", Juho puhui vakaasti, "vaan säästääkseni nuorelta neidiltä muutaman askelen, tarjouduin menemään."

"Oh, pyydän anteeksi!" hän näytti loukkautuneelta, "kun on kipeä, ei taida olla aivan kohtelias. On todellakin kovaa olla rasituksena sekä itselleen että muille. — Älä vaivaa itseäsi minun tähteni, menen mieluummin sisään."

"Älä nyt, Aatto-kulta! Täytyyhän sinun olla ulkona raittiissa ilmassa. On suurin iloni, kun lähetät minua asioillesi, — sen vakuutan!" Juhoa kohtasi totinen, paheksiva katse noista ihmeellisen kirkkaista, syvistä silmistä.

Vihdoinkin sai kapteeni vieraansa mukaan puutarhaan. Juho ihaili, teki muistutuksiaan vilkkaudella ja ymmärryksellä, mutta ajatuksensa olivat kaukana. Jospa hän saisi sanoa edes sanasen pyytääkseen anteeksi. — Tuollahan hän tuli. Kapteeni oli vielä kasvihuoneessa, Juho lähestyi. — Maria katsahti ylös ja pysähtyi.

"Kuinka taisittekaan niin tehdä?" sanoi hän, "serkulleni tuntuu voimattomuutensa muutenkin raskaalta; oikein mieltäni pahoitti."

"Minä tein väärin", hän kallisti päätänsä.

Nyt kapteeni saapui paikalle. "Emme ole vielä likipitäinkään kaikkea katselleet", sanoi hän, mielihyvissään hykertäen käsiänsä, "ennenkuin olette sälehäkin nähneet, ette oikeastaan voi lausua arvosteluanne."

Juhon palatessa illalla kotiin kuului vielä tuo lempeä "kuinka taisittekaan niin tehdä", hänen korvissaan. Hän ei ollut tottunut sietämään vastaansanomisia, saatikka sitten nuhteita, mutta hänen suustaan! — Olikohan Maria huomannut hänen ponnistuksensa teepöydän ääressä, voittaa Aaton ystävyyttä ja jälleen sovittaa kaikkea?

* * * * *

Lintuset visertelivät iloisesti tohtorin pienessä varjoisassa puutarhassa, sunnuntaiaamuna. Juho nautti täysin henkäyksin raitista tuoksuista ilmaa. Kaikkiällä näki hän elpymistä ja kehittymistä! Niin ihanaa kevättä ei hän ollut iässään nähnyt.

Äkkiä narahti puutarhan ovi, kahden poismenevän keveät askelet kuuluivat, senjälkeen taisi erottaa rouva Bruhnin ja Marian äänet kaukana. Marianko? olipa mahdotonta erehtyä.

Tohtori istui yksin aamiaispöydän ääressä, hän näytti miettiväiseltä.

"Terveisiä vaimoltani", sanoi hän, "neiti Linde kävi täällä häntä noutamassa, he menevät tavallisesti yhdessä kirkkoon, joka on noin peninkulman matkan päässä täältä. — Saanko kaataa sinulle kahvia? — vähäsen vaan, mutta väkevää, kylläpä minä tiedän. — Muutoin ei sinun pidä uskomani", lisäsi hän totisella äänellä, "jääneeni kotiin kohtelijaisuudesta. Ainoastaan virkavelvollisuus estää minua tänään sinne menemästä, kuinkapa suuri halu minulla siihen olisikin." Hän vaikenä hetkeksi, mutta jatkoi taas: "Jos aiot mennä Saramäelle, Juho, voit olla melkein varma tapaavasi perheen kotona. Toisista ei kukaan, minun tietääkseni, mene Jumalan huoneeseen."

"Vai ei?" sanoi Juho kuivasti, ottaen sanomalehden. "Tokkohan hän jää tänne kotimatallaan?" — Ei, rouva Bruhn tuli yksin kotiin.

Juho otti hattunsa ja meni ulos. Silmänsä hakivat jälkiä tiellä; eikä silmänräpäystääkään epäillyt, mitkä olivat Marian jäljet.

Ei käynyt laatuun tänään mennä vieraisiin Saramäelle, mutta pian oli hänen sinne meneminen puhuakseen luvatuista aaluvista ja ulkomaalaisista kananmunista.

Pelkkiä tekosyitä, arveli hän milt'ei häpeissänsä, mutta mitä tehdä?

Melkein vaistomaisesti käänsi hän askeleensa polulle, joka vei kuusistoon.

Miten vilpoista ja hiljaista siellä oli; korkeat puut seisoivat ikäänkuin vartioiden jotakin salaisuutta. Salolta kuului metsäkyyhkyn kuherrus ja rastaan liverrykset. Kaksi henkilöä istui kaadetuilla puurungoilla, tuolla kaukana missä puut harvenivat. Juhon tarkat silmät tunsivat Marian mustan hameen ja valkoisen olkihatun, ja toinen, eikö se ollut Pekka?

Pehmoisella joustavalla metsämaalla askeleet tuskin kuuluivat ja hän tuli heitä hyvin likelle, ennenkuin häntä huomasivat. Maria nousi reippaasti ylös.

"Oletteko vielä suutuksissa minulle, neiti Linde?" kysyi Juho kunnioituksella. Hän seisoivat hattu kädessä ja näytti niin miehuulliselta, rehelliseltä ja vilpittömältä.

"En suinkaan! — suokaa anteeksi että eilen puhuin niin rohkeasti, mutta se pahoitti mieltäni niin sanomattomasti. Serkkuni on aina niin ystävällinen ja hyvä. Väärin hänelle teitte."

"Käyttäydyin kaikin puolin sopimattomasti, kaduin sitä heti. — Neiti puheskeli poikani kanssa?" — älkää millään muotoa antako minun häiritä teitä!"

"Lopetimme jo", hän kuiskasi vielä sanasen pojalle, tervehti vienolla, hempeällä tavallaan ja meni pois.

Vaikkapa Pekalla vielä olikin vanhat vaatteensa, olisi luullut häntä toiseksi pojaksi. Tummat suortuvat olivat selvitetyt sekä kasvot ja kädet vapaina likakerroksestaan. Puvun pahimpiin repeämiin oli poika itse pannut aika suuret kömpelöt tilkut. Hän oli itkenyt ja koki nyt sitä salata, mutta huolimatta kaikista hänen ponnistuksistaan vapisivat huulensa pidätetystä itkusta. Mistähän olivatkaan puhuneet? Juho olisi antanut paljon saadakseen sen tietää, jospa hän kysyisi? — ei!

"Paina hänen sanansa mieleesi!" sanoi hän vaan ja silitteli pojan poskea.

Silloin Pekka ei enää voinut hillitä itseänsä, hän peitti silmänsä kädellään ja sanoi nyhkyttäen:

"En ole käynyt koulua koko kesään, äiti opetti sen minulle, mutta eukko sanoi aina: pidä suusi kiinni! kun minä illalla siihen häntä pyysin; mutta yhä pahemmaksi minä siitä päivästä kävin — sen kyllä tiedän — ja nyt täytyy minun taas alkaa, sillä neiti niin sanoi ja tässä se seisoo." Hän otti nuttunsa taskusta pienen, ohuen, vaatteesen käärityn kirjasen.

Juho joka huomasi olevan kysymyksen asiasta, johon hän ei pystynyt, oli hetkisen vaiti, sitten kysäisi hän aivan odottamattomasti — tahtoen saattaa keskustelun tutulle alalle: — "Osaatko juottaa hevosia?"

"Osaan kyllä", silmät vilkastuimat, "joskus olen ratsastanut Sadesuollekin nimismiehen raudikolla."

"Hyvä, täytyyhän tietää mihinkä sellainen poika-tilkkinen, kuin sinä, kelpaa. — Käytäviä karhomaan ja lapioimaan ei suinkaan sinua myöskään tarvitse opettaa?"

"Ei toki, sen kyllä osaan", hän ajatteli hautaa tuolla puolen kirkkomaan aitausta. Juholla olivat myöskin omat ajatuksensa; hän näki pienet, keveät jäljet äsken karhotuilla teillä Rantamäen puutarhassa.

"Vieläkin asia! — Kun tuon sinut uuteen kotiisi, odottaa jokainen parhainta sinusta. En sano kellenkään: pidä silmällä tuota poikaa, häneen ei voi luottaa. Omasta käytöksestäsi riippuu, josko kerran voit sanoa: luotan Pekkaan, kuin omaan itseeni." Pojan sydän sykähti ilosta, tumma puna levisi hauen kasvoilleen. Hetken kuluttua sanoi hän — sepä oli kummallinen ajatuksen juoksu: — "Minun pitää kai tappaa Tiras, ennenkuin lähden."

"Tarkoitatko villakoiraa?" Juhon ystävällinen katse osotti hänen ymmärtäneen poikaa. — "Mitä siihen virkkaisit, jos saisit ottaa sen mukaasi? Kyllä on sillekin ruokaa Rantamäellä. Juokse kotiin kertomaan sitä sille. Ei olisi hullumpaa, jos panisit sen vesipankkiin sekä aika lailla harjaisit sen karvaista turkkia."

Maanantaina oli markkinat läheisessä kaupungissa ja tohtori lähti sinne ystävineen päivällisten jälkeen.

"Katsopas, ystäväsi ovat jo täällä", huudahti hän iloisesti viitaten ruoskallaan muutama koreavaatteisiin naiseen, jotka seisoivat ryhmässä vanhan kalastajan ja hänen kesselinsä ympärillä, "nytpä kysytään, näemmä, äyriäisiä."

Naiset eivät vielä olleet lopettaneet ostoksiaan, tohtorin ja Juhon saapuessa paikalle. Rouva Linde tervehti heitä riemastuksella.

"Oikein on huojennus sydämmelle vihdoinkin tavata ihmisiä täällä! — en tiedä mitään markkinoita pahempaa, nämät hirveät positiivit, entäs kapakat sitten, — hyi miten raa'alta tuo nauru kuuluu! —

Mitä sitten sanotte suutarin myymälästä? Haju tunkee aina tänne saakka. Tulimme oikeastaan vaan vesileivoksien tähden, sattumalta neiti Schwalbe huomasi meri-äyriäiset. — Sido kansi visuun Maria, kas noin, nyt on hyvä. — Katselkaapa noita epäsomia pukuja; — kun eivät nuo tyhmeliinit edes ymmärrä väistyä pois ihmisten tieltä. — Voi näitä aikoja, joissa elämme!"

"Varmaankaan ette täti oikein tarkastelleet heitä! — muutamilla heistä oli varsin sievät ja ystävälliset kasvot; kankurin Hanna kulki viimeisenä, hän, joka nyt kääntyen nyökkäyttää päätänsä."

"Niin, tervehdipäs sinä vaan, me toiset jätämme sen mieluummin tekemättä. Voi, tuollahan tulee uusi parvi, aivanhan ne painavat meitä seinää vastaan. — Koettakaamme päästä pois täältä. Minulla on aikeena, — pitäähän meidän edes vähäisen huvitteleiman, — lähtäänpäs Metsikkölään käydäksemme vuorostamme everstin rouvan luona. Käykää seurakumppaniksemme, herra Bruhn! Olisi perheelle varsin mieluista, jos tulisitte heidän luokseen. — Vie sinä äyriäiset kotiin, Maria, ja valmista ne illaksi! emme viivy kauvan Metsikkölässä."

"Minua vähän peloittaa mennä yksin tänään kotiin täti!"

"Turhia, mieletön lapsi! vastahan kello on kuusi. No, herra Bruhn?"

"Pyydän anteeksi, rouva Linde, en mielelläni mene vieraisiin vieraitten seurassa."

"Voi teitä, sanotteko meitä vieraiksi? — En kuitenkaan tahdo teitä enää kiusata, jos lupaatte viettää huomisen päivän meillä. Herra tohtorin täytyy jo aikaisin luopua vieraastaan ja antaa meidän nauttia hänen seurastaan aina noin puoliyöhön saakka. Olemme aioskelleet lähteä pitemmälle huvimatalle. — Jääkää hyvästi niin kauvaksi, — voikaa hyvin!"

Rouva Linde astuskeli majesteetillisesti pitkin katua, jälestäpäin kulkivat nuoret valkopukuiset tytöt, jotka rypistelivät pieniä nenänykeriänsä, heittäessään maalaisiin olentoihin pilkalliset katseet.

"Minne hän joutui?" Tohtori katsahti ympärilleen hakien Mariaa, "olisin tarjonnut hänelle paikan ajoneuvoissamme. Sepä vasta oiva täti! — Minne nyt, Juho?"

"Älä odota minua, löydän minä kotiin", hän kiiruhti joutuisasti pois.

Maria oli jo ehtinyt hyvän matkan viimeisten talojen ohi, kun Juho hänet saavutti. Hän hiljensi käyntiänsä ja kuunteli. Kenties Juhon askelet häntä säikädyttivät.

"Minä se olen, neiti Linde!"

"Jumalan kiitos!" sanoi hän vilkkaasti, mutta lisäsi heti selitykseksi, "minä olen hirveä pelkuri."

Samassa tuli joukko miehiä pitkin tietä; ne nauroivat kohti kurkkua, laulaa loilottivat tuoppien toisiansa. Juho tarjosi käsivartensa nuorelle tytölle, joka vastaanotti sen iloisesti ja luottamuksella.

"Matka on pitkä, minä luulin herra Bruhnin ajavan tohtorin vaunuissa."

Juho pudisteli päätään ja toivoi, matkan olleen kaksi kertaa niin pitkän.

"Ettehän vaan suinkaan minun tähteni tulleet jalkasin? hyvydestä minua kohtaan?" Maria katsoi kyselevästi ja kiitollisesti häneen.

Taas tulivat muutamat hurjat mellastavat veijarit, Juhon vakaa katse sai heidät kuitenkin vaikenemaan ja väistymään tieltä. Hän huomasi sydämmellisellä ilolla kuinka turvallinen Maria oli hänen suojassaan. Onnellinen se, joka ikuisesti saisi sulkea hänet syliinsä, varjella häntä kaikesta pahasta, raivata tien hänelle ja levitellä ruusuja hänen jalkainsa eteen.

"Tämänhän minä saan kantaa", hän otti vasun Marialta.

"Mutta se on kovin painava."

"Neiti Linden olisi pitänyt sanoman: kiitos, mielelläni, se on todellakin kovin raskas."

"Kantakaa toinen toisenne taakka", ajatteli Maria, "hän on hyvä ja jalomielinen mies."

Keskellä tietä makasi ruskea mato; molemmat huomasivat sen ja kumartuivat yht'aikaa pelastaakseen sen joutumasta tallatuksi. Tuo tapahtui niin äkkiä että Maria purskahti luontevaan, lapselliseen, heleään nauruun.

"Ajatuksemme yhtyvät", sanoi Juho, mutta arveli samassa itsekseen; niin pitääkin oleman kaiken ikää siinä tapauksessa, että — —!

"Kun täältä poikkee", Maria viittasi kädellään, "ja käy Sammalsuon ylitse, lyhenee matka melkoisesti. Tätä pientä polkua sanotaan kirkkotieksi."

"Meillä on myöskin kirkkotie minun kotiseudullani. Se kulkee kierrellen viljavainioiden kautta ja sieltä on ihana näköala rannan yli. Missä vainiot loppuvat on metsäinen vuorentöyrämä viettävä mereen päin, joka oikullisesti on uuttanut rantaan syvät lahdemat ja poukammat."

"Ettekö kaipaa merta?" kysäisi Maria.

Tällä hetkellä ei hän kaivannut mitään maailmassa, mutta vastasi sittenkin:

"Ei mikään minun silmissäni ole täysin kaunis ilman rannatta."

"Merellä on ihmeellinen lumousvoima", lisäsi Maria hiljemmin. "Kun äitini vielä oli elossa, lähdimme joka kesä muutaman kerran rannikolle. Äitini istui usein tuntikaudet aivan äänetönnä, katsellen aaltoja ja kuunnellen niitä."

"Aallot puhuivat hänelle siitä mikä oli mennyttä", Juhon ääni oli hellä, "mitä sanoivat he teille siitä, mikä oli tuleva?"

"Minä etsin merikiviä ja puhtaita helmiä ja täytin niiden puuttuessa taskujani kirjavilla kivillä ja pienillä keltaisilla näkinkengillä. — Mitä aallot kertoilivat, sitä en käsittänyt selvään — ehkä periaatteen vaan."

"Ja mikä se oli?"

Hän oli kahden vaiheella.

"Kuulisin mielelläni teidän käsityksenne?"

"Valitsimme aina näihin huvimatkoihin pitkät, valoisat kesäpäivät, — en ole vielä nähnyt merta sen totisessa ylevyydessä. Kun äitini ja minä lauloimme: 'Kaunis on maa, ihana Jumalan taivas', yhdyimme mielestäni siihen — minä tarkoitan periaatteen."

Kävivät hetken kumpikin mietteissään. Linnut visertelivät viidakossa, sammakot surisivat alhaalla suossa. Heidän käydessä metsikön ohitse, lennähti pieni lintunen esiin ja liepotteli levottomasti edes takaisin.

"Tuopa oli peukalolintu! — varmaankin sillä on pesänsä täällä."

"Neiti näkyy hyvin tuntevan lintuja!"

"Jotensakin hyvin. — Setäni on ollut opettajanani nyt keväällä. Hän tuntee kuin viisi sormeansa, jokaisen linnun värin, lennon ja laulun."

"Niin minäkin! Varokaa vaan, ett'en rupea teitä kuulustamaan. — Mikä on tuo pieni väsymätön laulaja, tuolla kuusiston liepeellä?"

"Urpuvarpunen", hän pysähtyi, "tässä tiemme eroavat."

"Ei vielä, antakaa minun ainakin kantaa vasunne metsän läpi puutarhanportille."

"En millään muotoa", hän otti vasun, "en tiedä miten oikein teitä kiittäisin."

Aurinko levitteli punertavan kullanhöyrynsä runsaasti pitkin puiden runkoja ja maata metsässä. Näin ihanaa ei täällä ollut ikinä ennen Marian mielestä ollut. Hän tunsu itsensä niin onnelliseksi ja riemulliseksi, että hänen täytyi antaa valtaa tunteilleensa:

Jos vaan joka pensas ruoho ja puu
Kaikk' ois säveleiseksi luotu
Jos laulaja enkelin suloinen suu
Ois itse lintujen suotu,
Ei Jumalan poikaa kyllin he vois
Ei ylistää Vapahtajaamme.

Juho astuskeli hitaasti kotiapäin, ei hänen sielussaan enää ollut mitään epäilyksen varjoa; kuitenkin oli hän levoton: uskaltaisikohan hänkin toivoa.

* * * * *

"Tyytyykö nyt herra Bruhn siihen että jäätte ilman päivällisettä?" kysyi rouva Linde seuraavana

päivänä, viitaten ääriin, vierin ruoilla peitettyyn aamiaispöytään. "Meillä on pitkä matka ajettavana, niin ett'ei iltapäivä riittäne. Olemme aikoneet — jos siihen suostutaan — syödä varhaista illallista teeveden kanssa, ulkona, taivasalla, juuri ennen lähtöämme. — Onko kaikki jo valmista matkaa varten, Maria?"

"On", hän vastasi Juhon tervehdykseen; katsannossaan taidettiin lukea "kiitos viimeisistä."

"Eiköhän mitään vaan ole jäänyt sinulta unohduksiin?"

"Häneltäkö!" huudahti Aatto painavasti.

Juho pudisti hänen kättään: "No, tehän tulette mukaan?"

"En tule, olen vaan rasitukseksi."

"Mutta Aatto kulta", äiti näytti huolestuneelta, "miten sitten menettelemme? — minun on vaikea tulla toimeen ilman Mariaa."

"Tietysti."

"Mutt'en myöskään voi jättää sinua yksin! — jos ei vaan tuo Anna-Kressa olisi noin kovin tyhmä, ottaisin hänet mukaani."

Juho olisi mielellään antanut Anna-Kressalle kulta-rahankin, sentähden että hän oli noin kovin tyhmä.

Talon nuoret tyttäret pysyivät aivan väliäpitämättöminä; ei tullut kysymyksenäkään, että joku heistä jäisi kotiin veljensä luo, tahi ottaisi toimittaakseen pienet askareet huvimatalla.

"En ymmärrä, minne mieheni on joutunut", rouva Linde huoasti: "Soitapas meille hiukka, niinkauvan kun odotamme, Henrietta, tahi ehkäpä te, neiti Schwalbe! Herra Bruhn tietysti on soitannon suosija."

"Olen kyllä, mutta minulla on suuret vaatimukset", hän lausui sen suoralla, mutta kuitenkin kohteliijaalla tavallaan; kumarrus ja kasvojenkuvaus lievensivät hänen sanoistaan niiden pistäväisyyttä.

"Sittenhän minä pulasta pääsen", Henrietta koetti hymyllä. "Sinä, Agata, saat ottaa sen tehtäväksesi."

Neiti Schwalbe, joka ei epäillyt soitannollista kykyänsä, soitteli komeata kappaletta. Aatto kuunteli huumautuneena, mutta oli kuitenkin kovin mielissään siitä, että vieras pysyi hyvin väliäpitämättömänä. Olihan selvää, ett'ei hän tullut sinne Agatan tähden.

"Eikö joku naisista laula?" kysäisi Juho, Agatan lopetettua.

"Ei, siihen vaaditaan paljo", Natalia naurahti, "teillähän on niin suuret vaatimukset."

"Yksinkertainen laulu minua miellyttää."

"Maria, nyt on sinun vuorosi", Aatto tuli Juholle avuksi — "kylläpä, äiti; osaa hän! Marialla on pieni sievä ääni."

"Marialla ei ole ollut mitään taideopetusta, ikävä kyllä, mutta hän saattaa itsensä vaan naurun-alaiseksi."

"Suokaa anteeksi rouva Linde", Agata loi ymmärtäväiset silmänsä tutkiellen vieraasen; "Marian ääni on varsin miellyttävä. — Äläpäs nyt pane vastaan! mitä tuo nyt taas oli, jota aamulla lauloit?"

"Aamulaulu — en luullut kenenkään sitä kuulleen. — Pitääkö minun todellakin laulaman?"

Täti istui mykkänä kuin suljettu kirja; Aatto nyökkäytti rohkaisevaisesti päätänsä, Juhon katse rukoili.

Hänen laulaessaan, astui kapteeni huoneeseen.

"Eikö tuo ole ihastuttavan kaunista kuulla?" kuiskasi hän.

"Nyt täytyy minun keskeyttää", rouva Linde nousi tuoliltaan, "missä olet ollut, Linde?"

"Teidän täytyy joskus antaa meidän kuulla jatkoa", sanoi Juho, mennessään nuoren tytön ohitse.

"Vai niin, pidätte hänen laulustaan," kapteeni hykersi tyytyväisenä käsiänsä. "Tiedänhän mitä aiot sanoa Edvardine, sanot että hän ei ole nauttinut mitään taideopetusta; mutta korvakuuloa hänellä on, sieluni kautta, ja ääni hellä; sen on hän perinyt äidiltään —"

"Neiti Schwalbe soitti taiteilijan tavoin", keskeytti rouva, "et tiedäkään minkä nautinnon menetit,

Linde!"

Oli loistavan heleä kevätpäivä, hedelmäpuut kukkivat, vanhat tammet metsän laiteella hohtivat punertavan ruskeina silmikolle puhkeamaisillaan. Männyt ja nuoret lehtikuuset heloittivat vaaleanvihreöine töyhtöineen; sananjalat metsän rinteellä levittelivät kummallisesti kääriytyneitä lehtiänsä ja oratuomiston lumivalkoiset kukat lähettivät tuulen myötä mantelituoksuaan. Ei ainoatakaan kellastunutta lehteä, kaikki raitista, täynnä eloa ja tulevaisuudentoivoa. Tie kulki pyökkimetsän poikki, tuuhea vaalea lehväkaarros oli melkein läpikuultava, auringon säteiden leikkiessä sen takana.

Maria ajoi setänsä kanssa, joka itse ohjasi hevoset, hän istui äänetönnä, rauhassa iloiten. Isoissa vaunuissa sitä vastoin juteltiin vilkkaasti, huolimatta vieraan umpimielisyydestä. Aika ajoin katsahtelivat nuoret tytöt veitikkamaisesti toisiinsa ja sitten ystävättäreensä. "Minuako vai sinua tahi häntäkö?"

Vihdoinkin saavuttiin määräpaikalle, korkealle viidakkoiselle mäenvierulle. Joki, josta paikka oli saanut nimensäkin, Jokivaara, kulki kierrellen niittyjen ja sammalikkojen kautta. Metsänvartijan pieni tupa, kiiltävine ikkunoineen ja sinisine ovineen näkyi portin takana.

"Tuutunpa hyvälle jälleen vähän astuskella", rouva Linde ojensi itsensä suoraksi, "kävely aina huipulle saakka ja sieltä takaisin kestää puolen tuntia, kun astumme tavallisen nopeasti, silloin tällöin levähtäen. Katso kelloasi Maria, että olet valmiina oikeaan aikaan! — Niin juoskaa te vaan edellä, lapset, jos teitä haluttaa. Mitä tahdot sinä, Linde?"

Kapteenilla ja Marialla oli yhteinen salaisuutensa, kulhollinen aamusaaliin oivallisimpia ahvenia piti kaunistaman illallispöytää. Kapteeni oli ollut kalalla aina viimeiseen hetkeen saakka, ja kalat olivat vielä perkaamatta, niin että oikeastaan olivat nuorelle tytölle suureksi vastukseksi, mutta hän ei hennonnut panna vastaan, sillä setä oli kovin mielissään niistä. Metsänvartijan vaimo oli poissa, mutta hänen suuri esivaatteensa lainattiin ja pienet hienot kädet saivat paljon toimitettavaa. Vanha äijä toi vettä, viritti tulta, ja antoi hyviä neuvoja.

Juuri seuran palatessa, saatiin atria valmiiksi. Marian posket olivat hekkautuneet kiireestä; valo heijastui kauniisti runsaille ruskeille palmikoille ja puhtaalle vilpittömälle otsalle; mustansiniset silmät loistivat lempeinä. "Hänen vertaistaan ei ole", arveli Juho.

Kala vastaan-otettiin ilonhuudahduksilla, kapteeni sai kuulla kiitosta, vieläpä vaimoltansakin.

"Olettepa reipas nuori nainen", — neiti Schwalbe pani kätensä Marian ympärille. "Kylläpä hän ymmärtää valikoida", ajatteli hän myöhemmin, kun hän, ruotiessaan kalaansa, piti jokaista silmällä.

"Eikö neiti Lindenkin pidä näköalaa katseleman", kysyi Juho atrian jälkeen.

"Tuskinpa enään on aikaa, — enkä luule hänen siitä välittävänkään. — Onko teillä rahkasoita herra Bruhn? Tämä suo on oiva aarreaitta. Mennäänpäs likemmältä katselemaan turvetta! — Ei vaan liian likelle, lapset? — Jätä radake, Natalia; Henrietta sä et saa!"

Kun palasivat, olivat vaunut jo esillä.

Nuorilla tytöillä oli kädet täynnä keltaisia suokukkia, radakkeita ja muistokukkia.

"Varomattomat lapsukaiset", nuhteli äiti.

"Maria ne meille toi", puolusteli Natalia.

"Hän on niin kepeä", selitti neiti Schwalbe, mutta lisäsi osanottavaisesti:

"Ethän vaan tullut kovin märjäksi, Maria?"

"Hyvin vähän."

"Suvaitsetteko?" Juho hyppäsi kapteenin vaunuihin, hän tahtoi saada rauhassa mieltä.

"Tätä ei enää käy pitkittäminen, hänen paikkansa ei ole täällä!" — Mikähän teki Marian aivan toisenlaiseksi, kuin kaikki muut, arveli hän vielä, Marian istuessa muiden keskellä, sillä hänen mielestään oli, ikäänkuin istuisivat rauhanomaisella paikalla.

Yht'äkkiä kuului kiivaita ääniä toisista vaunuista; rouva Linde puhui kovaa ja ratkaisevaisesti:

"On liian myöhäistä, en tahdo mitään semmoista kuullakaan, en millään muotoa!"

"Mitä nyt?" Kapteeni pysähdytti hevosen.

"Aja vaan eteenpäin, hyvä Linde, eipä juuri niin mitään!"

Juho kääntyi taaksepäin: "enkö minä voisi jollakin tavoin auttaa?"

Rouva Linde pudisteli hymyillen päätään, Maria katsahti alas; itkikö hän?

"Saanko astua pois tässä", pyysi Juho tienhaarassa, "kiitos kyydistä, herra kapteeni!" — Hän astui vaunujen luo: "Mitä on tapahtunut?" hän kääntyi Marian puoleen.

"Oi minähän vaan olin kadottanut jotakin ja pyysin saada astua pois, sitä hakemaan; mutta tätini oli kyllä oikeassa, varmaan en kuitenkaan olisi sitä löytänyt."

"Mitä se oli?"

"Kultasormus", vastasi neiti Schwalbe tutkivasti katsellen häntä.

"Sileä kultasormus, jotensakin arvoton", rouva Linde oli äreissään.

"Minulle oli se suuriarvoinen — se on ollut äitini oma."

"Minusta on jo kyllin puhuttu tästä asiasta, Maria."

Huolimatta tästä muistutuksesta, kysäisi Juho:

"Missä luulette kadottaneenne sen?"

"Varmaankin silloin, kun noukin kukkaset sammalsuolla, sormus oli vähän liian väljä ja luikahti välistä sormestani."

"Saat minulta toisen sormuksen", lohdutti kapteeni.

"Viivytämme herra Bruhnia", rouva Linde puristi hänen kättään, "huomenna saamme nähdä teidät luonamme?"

"Huomenna tulen ehkä hyvästiä jättämään", hän tervehti ja meni.

Oli rauhallinen, lauha kesäyö; kuu paistoi kirkkaasti; Juho pysähtyi ja mietti.

"Mitähän jos sen löytäisin! — mikä minua estää menemästä takaisin sitä etsimään!"

Hän kääntyi ja kulki vakavin askelin eteenpäin.

Tie oli pitkä, mutta sillä oli päämäärä, elämän onni, sormus!

Miten tyyntä oli syvissä saloissa, ja kuitenkin tuntui vielä hiljaisemmalta, kun tie kulki nukkuvien kylien ja tupien ohitse. Juho ikäänkuin vapautui jostakin tuntiessaan ensimmäisen aamutuulosen ja kuullessaan linnun ensi viserryksen. Hän hengitti syvään ja katsahti ympärilleen. Paikka näytti hänestä vieraalle, hän ei tuntenut tuota järveä. — Mutta kas, ei se järvi ollutkaan. Tuulenhenkäys rikkirepäisi ja haihdutti sumuhunnun; tuollahan olikin rämesuo. Metsävirtijan tupa, turvevajoineen ja sinisine ovineen oli aivan vastapäätä häntä, pitkin itäistä taivaanrantaa näkyi heikko monivärinen päivän sarastus.

Nyt oli etsittävä paikka, jossa hän oli seisonut. — Ehkä tässä, ei paremmin tuossa; vähän kauempana nähtiin katkaistuja kukanvarsia.

Juho laskeusi polvilleen ja kumartui varovasti reunan yli.

Hän silmäili niin tarkkaan kuin mahdollista tiheäkasvuista maata. — Mikä tuo oli, joka riippui tuossa aivan likellä, taitetulla kaislalla? Uskoisiko hän silmiään? Sormus? — Hän tarttui siihen, otti sen pois, puristeli sitä kädessään ja katseli, käänteli sitä.

Juhon noustessa maasta, seisoi hän kääntyneenä nousevaa aurinkoa kohden: se ei ollut vielä kokonaan noussut, vaan kohosi verkalleen, kultaloistossaan. Juhon sydän oli tällä hetkellä täynnä kiitosta ja tietämätöntä ylistystä; kenelle hän sen omistaisi? — Marialle!

Leivoset riemuitsivat korkealla vainioiden yli, pienet linnut metsässä lauleskelivat kauniisti, kukin omin tavoin. Taloissa herätettiin jo, takanpiippu savusi ja muori meni kaivolle vettä noutamaan.

Juho kiiruhti rivakasti eteenpäin, olipa hän jo pian perillä, mitähän hän sanoisi? — Hän ei epäillytkään löytävänsä Mariaa, joka todellakin seisoi puutarhan ovella, veitsi ja kori kädessä.

"Hyvää huomenta, Maria neiti", — hän sanoi Mariaksi — "aikainenpa olettekin."

Hän säpsähti ja katsoi kyselevästi Juhoon.

"Tunnetteko tätä?"

"Äitini sormus! — Onko mahdollista? Mutta miten olette sen saaneet?"

Hänen kasvonsa heloittivat.

"Käännyin takaisin ja löysin sen."

"Jopa kai", hän hymyili.

"Toden totta! — Olen kävellyt koko yön. Sormus riippui kaislalla; ei ollut se vielä täysin palvellut, arvelen. Kumartuessanne eteenpäin ja noukkiessanne kukkasia oikealla kädellä, tartuitte kai vasemmalla kaislaan." Hän astui lähemmäksi. "Eikö tämä ole kihlasormus?"

Nuori tyttö katsahti ylös, sitten loi hän katseensa maahan; äkkiiarvaamatonta oli tuo hänelle; nyt ymmärsi hän Juhoa.

"Maria." Juho ojensi sormuksen hänelle, "tahdotko ottaa sen minun kädestäni? — saanko minä panna sen sormeesi?"

Vapisten ja kuitenkin sanomattoman luottavaisesti ojensi hän pienen värisevän kätensä esiin. Juho pani sormuksen sormelle. Mariasta tuntui kuin olisi tuo ollut unelma! "Sitten palaan." Juho otti jo muutaman askelen, mutta kääntyi äkkiä. "Anna minulle sananen mukaani matkalleni, yksi ainoa!"

Mitähän hän sanoisi? Katse korvasi sanoja.

"Kiitos", Juho ojensi kätensä häntä kohtaan, "kiitos!"

* * * * *

"Maria, Maria, minne menekään", rouva Linde oli äkäissään. "Aatto on kaksi kertaa sinua kysynyt. Luulenpa unohtavasi asemasi tässä talossa."

"Anna anteeksi! Tänään tätini, täytyy teillä olla kärsivällisyyttä minun kanssani." Nuori tyttö riensi huoneesensa, hän halusi päästä hiljaisuuteen, ajatuksiansa kokoomaan.

"Oletko kipeä?" rouva Linde tempaisi oven auki.

"Nyt jo tulen!" Kyyneliset kasvot loistivat autuaallisuudesta, "älä ole suutuksissasi täti kulta! Minä kiiruhdan kahta kiireemmin."

"Hyvää huomenta, setä!" hän juoksi setäänsä vastaan ojentaen hänelle molemmat kätensä, "rakas, rakas setäni!" Pieni pää kallistui hänen rintaansa vasten.

"No, — mikäpä nyt, Maria kulta!"

"Olen vaan niin iloinen! — Hyvää huomenta, Aatto, jaksatko paremmin?"

"Pikkaisen paremmin, mutta kyllin huonosti sittenkin. — Toivoakseni", lisäsi hän suopeasti — "ei äiti siitä pauhannut, että muutaman kerran turhaan kutsuin sinua. — Pitäähän toki olla inhimillinen vaatimuksissaan."

Maria istahti hänen viereensä: "Aina ensi päivästä saakka, kun tulin tähän taloon, olet ollut niin hyvä minulle, Aatto serkku."

"Mitä vielä, olen ollut itsekäs, kärsimätön ja vaativa ja olen semmoinen vieläkin: — Miksikä puhut noin hennosti, kuuluu aivan siltä kuin sanoisit jäähyväiset." —

* * * * *

Juho kulki edestakaisin kuusistossa; ajatuksissaan hän jo puuhaili valmistukseensa Rantamäellä kaikki nuoren rouvan vastaan-ottoa varten. "Silloin pitää lippujen liehuman ja kukkia levitettävän. Päivä, jona hän saapuu uuteen kotiinsa, on kauvan pysyvä pitäjän kaikkien köyhien muistissa."

"Mutta velikulka!" huudahti tohtori serkkunsa avatessa ovea, "missä oletkaan ollut?"

"Jokivaaralla."

"Aina tähän saakka?"

"Etkö jo ulkomuodostanikin sitä näe, Eemil?"

"Näenpä vaan, Juho, että olet löytänyt jonkun johon panet enemmän arvoa kuin omaan itseesi!"

"Marian!"

"Senhän arvasinkin. — Jumala suokoon teille kaikkea onnea! — Löysitpä suuremman aarteen kuin aavistatkaan tahi ymmärrät. — Pikku Maria!" hän näytti tuiki mieltävöiseltä: "vai niin, hänellä ei ollut mitään estelyksiä, toivon minä?"

"Sinä tunnet meidät molemmat", Juho puhui innolla, "enkä kummastele, että minua punnitessasi olet sanomaisillasi minua liian arvottomaksi. — Mikähän se on, joka tekee hänet aivan toisenlaiseksi kuin kaikki muut?"

"Tiedänpä mikä se on: Maria on sydämessään oikealla tiellä."

"Kiitos, tuo oli totta ja kaunista; minä olen heti ensimmäisestä päivästä saakka sitä tuntenut, voimatta sitä lausua. Hänen sydämensä on oikealla tiellä."

* * * * *

"On turhaa odottaa miestäni, hän on aina huolimaton. Käykää istumaan tänne minun viereeni neiti Schwalbe kulta! nukuittehan vielä meidän juodessa aamukahviamme ja tarvitsette hyvin vähän aamiaista. Mutta mitä, näyttääpä todellakin siltä, kuin kahvi ei olisi valmista, — Maria!"

"Oikein minua hävettää, — jo tulen."

"En sinua ymmärrä, — tästä puuttuu myöskin suolaa. Sanoinhan sinulle jo ensimmäisenä päivänä, että sinun osaksesi tulisi huolenpito pöydästä. Sinun oli sitä silmäileminen, ennenkuin meitä ruualle pyydettiin. — Enkeliltäkin vihdoon malttinsa loppuisi."

Neiti Schwalbe myhähti. "Kukapa, rouva Linde, on sitten enkeli, tekö vai hän? — Katselkaapas häntä!"

"Minä katselen teitä, pikku veitikka," hän hillitsi suuttumustaan koettaen hymyillä. "Kaada maitoa neiti Schwalbelle, Aatto! — mutta missähän Linde viipyy?"

"Hänen luonaan on joku", neiti Schwalbe puhui sulkeutuneella äänellä, "mennessäni hänen ovensa ohitse kuulin ääniä. Joll'en erehdy puhuvat Rantamaen herra ja kapteeni kahden kesken."

"Todellako," rouva oli olevinaan väliäpitämätöin, "varmaankin puhuvat aalumista, tahi ehkäpä hän on sanomassa jäähyväisiä. Siirrä Henrietan ja Natalian tuolit toisistaan ja valmista paikka yhdelle lisää. — Joudu nyt Maria!"

Kapteeni astui huoneeseen. "Tulepas kanssani, lapseni", sanoi hän vaan, otti Mariaa kädestä ja vei hänet pois.

Aatto katsoi neiti Schwalbeen, joka nyökkäytti päätänsä.

"Me kaksi kumminkaan emme ole olleet sokeat, — oi, hyvä rouva Linde, on sanomattoman naurettavaa nähdä niin hämmästyneet kasvot kuin teidän tällä hetkellä." Hän purskahti nauruun. "Älkää nyt vaan sanoko Mariaa käärmeeksi, jonka olette povessanne kantaneet."

"Todellako luulette? — ei sehän olisi mahdotonta — tuo pieni vähäpätöinen tyttö."

Hän oli tuskin lausunut sanansa loppuun kun Juho jo seisoj ovella.

"Hyvästi rouva Linde!" sanoi hän, "minä uskon Marian vielä vähäksi ajaksi teidän huostaanne. Sukulaiseni tohtori Bruhn on kyllä pyytänyt häntä luokseen, mutta Maria itse tahtoo mieluummin jäädä tänne, siksi kun tulen viemään häntä kotiin. Pitäkää hyvää huolta hänestä! — mitä sanotte te herra Linde?" hän pani ystävällisesti kätensä Aaton olkapäälle, "tuletteko kaipaamaan Mariaa?"

"Tulen, sillä hän ei koskaan ajattele itseänsä. — Onnea Maria?" —

"Tahdotko tulla saattamaan minua vähän matkaa", Juhon käytöksessä oli jotakin kunnioitusta osoittavaa, "vaan kuusiston kautta?"

Kun ovi sulkeutui heidän jälkeensä, kavahti rouva Linde paikaltaan.

"Kaulani on kuin kuristuksissa, penäyksiä minulle, joka olen ollut äitinä hänelle, sekö on kiitos?" Hän kuitenkin pian toipui ja maltti mielensä. "Muutenhan tämä on varsin ilahduttava tapaus, varsin

ilahduttava, mutta mikähän oli silmiäni soaissut?" hän loi ihastelevan katseen neiti Schwalbeen.

Sill'aikaa kulkivat nuoret hitaasti kuusiston läpi, he kulkivat hitaasti käsi kädessä.

"Minä saatan sinua taas takaisin", Juho kääntyi kun tulivat portille. — "Muistatko kun erosimme tässä markkinapäivänä? — minä jäin tänne seisomaan, katselin jälkeesi ja ajattelin: joko hän tahi sitten ei kukaan koko maanpiirillä. — Mitä sinä ajattelit?"

"Että olit altis kaikille, madolle tiellä, köyhälle pojalle, minulle itsellenikin. Minusta olit mies Jumalan mielen jälkeen ja tämä ajatus täytti mieleni ilolla." — Hän pysähtyi ja katsoi ujosti Juhoon. "Ennenkuin eroomme antaisin mielelläni sinulle isäni sormuksen. Minulla on se sekä suortuva isäni hiuksista tässä pienessä kotelossa, se on minulle, lähinnä äitini sormusta, jonka nyt olen sinulta saanut, rakkain kaikista mitä minulla on."

"Kiitos, se sopii minulle hyvin. — Armas pieni morsiameni, oi, jospa voisin olla sinulle sekä isä, äiti, veli että puoliso!"

* * * * *

Rantamäki näytti Juhon mielestä toisenlaiselta kuin tavallisesti hänen ajaessaan sisään pitkin lehtikujaa. Pienet, kepeät vaununsa eivät nekään olleet näköisensä, istuin näytti paljoa leveämmältä; hän ei istunut keskellä sitä niinkuin muulloin, vieressään oli tyhjä paikka.

Ajurin vieressä istui Pekka uhkeana uusista sarkavaatteistaan, uudet vankat saappaat jalassa ja päässä nauhalla ja ankkurilla koristettu hattu. Liina- ja sunnuntaivaatteita sisältävä pieni matkapussi oli hänen edessään Tiraksen vieressä, joka liehutteli häntäänsä ja loi utelevan katseen ulos maailmaan.

Juho oli tuskin astunut maahan, ennenkuin palvelusväki jo ymmärsi jotakin tapahtuneen. Olihan hän hyvä isäntä, mutta ankara ja käskevä; harvoin oli tervehdyksensä ollut näin suopea.

"Hyvät ystävät!" nuori tilanomistaja seiso i avopäin kuistilla, "minä tahdon tänä iltana juoda kanssanne maljan; tulevan emäntänne maljan. — Missä on puutarhuri? — tule sisään kanssani Juustila."

"No", Juho katseli nuoren puutarhurin surumielisiä kasvoja — "vieläkö on aikomuksesi muuttaa, Juustila?"

"Ei aivan vielä. — Hänen vanhempainsa mielestä on viisainta, että odotamme, sekä että kumpikin puolestamme ensin koetamme koota vähän, mutta hänellä on huono palkka, niin että kylläpä kestää kiskoa. — Enkä minäkään ole semmoinen kuin vois in olla; peräti kadottaa halunsa kaikkeen kun näin on kaiho mielen vallannut. Ei voi viihtyä paikassa, josta juuri pyrkii päästäkseen pois."

"Enkö pestannut sinua naimattomana puutarhurina?"

"Kyllä, — isännällä on täysi oikeus, mutta..."

"Ymmärränpä minä sinua", Juho pani kätensä hänen olkapäälleen, "kuulepas, olen ajatellut sinua näinä päivinä, Juustila! Ehdosta olen naimaton pyhkäissyt pois. On kai puutarhurin tuvassa, arvelemma, hänellekin tilaa; sievistetäänpä sitä sitten hiukan. — Mutta mies, mitä ajattelet?"

"Sit'ei isäntä koskaan ole katuva, sen vaan sanon, ei ikänään, ei ikänään."

"Ota hevonen ja ratsasta kaupunkiin Juustila! Hänen pitää jo tänä iltana saaman sähkösanoman siitä."

"Saanko luvan toivottaa herralle onnea!" vanhanpuolinen vaimo, silitetty huivi päähineen päällä ja kotikutoinen villahame ison kiiltävän puhtaan puuvillaisen esivaatteen peitossa, astui vitkastellen huoneesen. Kaksi vaaleanruskeata lempeätä silmää pilkisteli esiin harmaiden silmäkulmien alta ja tekivät pienet ryppyiset kasvot aivan miellyttäväiksi. Vanha Kerttu oli palvellut Juhon vanhempien luona, olipa kannellut Juhoakin käsivarsillaan. Liinavaatteiden varasto oli hänen huostaansa uskottu ja hän oli erinomaisen tärkeä henkilö.

"Tämä tapahtui odottamatta", hän sormi esivaatteensa nauhoja, "mutta tunnustaa mun täytyy, että ajattelin hiukan kuin sinnepäin, kun herra tuli kauvemmin viipyneeksi. — Mikähän nyt on minun osani oleva, herra? Sietäneeköhän nuori rouva talossaan tällaista vanhaa kulua kuin minä, jossa on työntekijää tuskin ruoakseenkaan."

"Hän on pitävä sinua suurena aarteena ja tulee sinulla olemaan paljoa parempikin olla, kuin tähän saakka. Sellainen hän on! — Miten nyt on Olli Heikin laita?"

"Hän istuu nyt ylhäällä, mutta raajarikko hän on ja sellaiseksi hän jää. Siihen ei voi mitään, sanoi tohtori."

Olli Heikki istui pienessä tallirakennukseen kuuluvassa valkaistussa huoneessa, polttaen tupakkaa poikkinaisesta savipiipusta. Hän oli pitkä laiha valkopäinen mies rypistyneellä mieltiväisen näköisellä otsalla.

"Suokaa anteeksi isäntä, ett'en nouse tuoliltani", sanoi hän naurahtaen ja näytti vaatteihin käärittyjä jalkaparkkojaan; "kyllä ei ole leikin-asia tansiskella puimakoneen kanssa, sitä leikkiä se todellakaan ei ole."

"Vastaa nyt minulle suoraan Olli Heikki, etkö ollut päissäsi sinä päivänä?"

Mies loi epävarman katseen Juhoon: "En tilkkaakaan paloviinaa ollut maistanut, sen voin valalla vahvistaa. — Voihan isäntä lähettää minua vaivahuoneeseen — siellä kai päiviäni kuluttelen. Saammehan kuulemma rouvan tänne; mitähän tuo Olli Heikki tässä istuu, on hän sanova, eihän hän ole ollut täällä palveluksessa kuin kolme vuotta; miks'ei ollut varovaisempi. Noin hän jotakin sinnepäin virkkaa."

"Erehdytpä ukkoseni! Ethän tunne häntä, hän on kuin enkeli."

Pekka seiso i tallin-ovella, väen keskessä; hän oli nähnyt tulevan rouvan, ja oli nyt varsin tärkeä henkilö.

"Nuoriko hän on?" — "Hän nuori, no sen minä takaan." — "Kaunisko", "hyväkö", "rikasko", kysymyksiä vaan lennäteltiin. "Hän on kaiken senlainen, vieläpä paljon muutakin sen lisäksi. — Saattepa itse nähdä." Mustat silmänsä loistivat ylpeydestä, ikäänkuin asia olisi koskenut hänen omaa kunniaansa.

Oikein iloinen ei Pekka kuitenkaan ollut. Hän huomasi hyvin, että häntä luultiin erinomaisen kelpo pojaksi ja tämä häntä rasitti. Hurja, ynesä luontonsa tunsi itsensä kahlehdituksi, ja uhkasi tehdä vastarintaa.

* * * * *

Nuori tilan-omistaja sai nyt paljon puuhia kaunistaa taloa ja puutarhaa nuoren rouvan vastaan-ottoon. Maria oli pyytänyt, että vanhat huonekalut jäisivät paikoilleen; sentähden hankittiin ainoastaan vähäpätöisempiä, niinkuin: ikkunan eteisiä, mattoja, lamppuja, kukkamaljakoja j.n.e. Juho itse toi pääkaupungista oivallisen pianon; hän ei uskaltanut jättää sen ääntä kenenkään muun arvosteltavaksi.

Hääpäivä lähestyi lähestymistään. Nuoren isännän poissa ollessa sidottiin seppeleitä, kunniaportteja pystytettiin sinne, missä tilukset alkoivat, ja pitkän kartanolle vievän lehmuskujaston molempiin päihin. Liput, viirit, moniväriset lyhdyt loistivat tähtimöiden ja daalioiden keskellä. Juustila ja nuori vaimonsa kilpailivat keskenään pienten koristusten keksimisessä, mutta kun oli kiivettävä puuhun jotakin kiinnittämään puun latvaan, ei ollut Pekan vertaista.

Oli ihana rauhallinen ilta. Kuu silaili hopealla värehtiviä aaltoja. Talo, joka oli rakennettu korkealle penkereiselle vierulle, oli juhlallisesti valaistu. Auki olevat ovet ja jok'ainoa ikkuna ja akkunakin näytti sanovan hänelle tervehdyksensä.

Vahva eläköönhuuto kajahti ensimmäisen kunniaportin luona, toisella oli se vielä vahvempi ja kolmannella ei tahtonut siitä loppua tullakkaan.

"Kiitos hyvät ystävät, kiitos! Rouvanne kiittää teitä myös, — tässä hän on!" hän nosti Marian varovasti vaunuista ja käänsi häntä heitä kohtaan.

Tunnokkaat kasvonsa ilmaisivat iloista mielenliikutusta. Miten ystävälliseltä ja yksinkertaiselta hän näytti! Sievempää rouvaa eivät he ikäänään olleet nähneet. Eläköönhuudot kaikuivat kaikumastakin päästyä.

Pekka seiso i aivan seinää vasten ja katsoa tuijotti häneen. Nytpä rouva hänen huomasi.

"Tuossahan Pekkakin on!" Hän silitteli kädellään pojan hiuksia. — "Ja tämä varmaankin on vanha Kerttusi? Juho esitäpäs minut."

"Jumala siunatkoon häntä, joka nyt astuu kynnyksen yli", sanoi Kerttu kumartaen, kyynelien vierieässä pitkin ryppyisiä poskia.

Maria katsahti Juhoon ikäänkuin odottaen hänen sanovan jotakin; mutta hän vei hänet kiireesti etehisen kautta sivuhuoneeseen avatun pianon luo.

"Kiitoksia Juho, kiitoksia!" — Otettuaan pois hattunsa ja käsineensä hän istautui. Soittokalun ihmeellisen kirkkaat, heleät äänet sointuivat juuri hänen ääneensä. Väki joukko kuunteli äänettömänä, kuu hän lauloi:

Asuntohon uudempaan,
Kotohonne valoisaan
Aina pyrkikäämme,
Pyhä Henki avun suo,
Jeesus johtaa Luojan luo;
Häntä kiittäkäämme.

Pehtori kohautti päätään, hän näytti puoleksi hämmästyneeltä, puoleksi pilkalliselta, mutta Juustila ja hänen vaimonsa yhtyivät lauluun ja silloin uskalsi myös talonrenki tehdä samoin. Yhä useampia ääniä yhtyi ja kaikkein kauniimmalta kuului viimeinen säkeistö:

Ystäviesä joukkohon
Lue meit', ja olkohon
Majas' huoneessamme.
Rauhass' anna armaasti
Että sua ijäti
Siitä kiittää saamme.

Laulun loputtua, juoksi Pekka pieneen ylis-huoneeseen, otti neljä suurta puuperunaa esille, jotka olivat piiloitetut pieluksen alle, hiipi sitten hiljaa seinäviertä pihan yli puutarhaan, jossa hän varmasti pani perunat niiden puiden alle, jossa olivat kasvaneet.

Tämä oli ensimmäinen askel pois leveältä tieltä ja Pekka oli aivan hämillään sekä itsensä että monen muun suhteen, jota ei ollut yhtä helppo suorittaa kuin hedelmän varkauksia. Varsinkin ajatteli hän koulunopettajan pientä kanatyttöä, jota syytettiin muutaman kruunun ja kahden kuvakirjan ottamisesta. Pekka oli näkevinään edessään posket turvoksissa ja silmät itkuisina. Vihdoin oli tyttö tunnustanut itsensä syylliseksi, yhä suuremman rangaistuksen pelosta. — —: "Ei", arveli Pekka, "minä varmaankaan en milloinkaan tule kuulumaan Jumalan ystävien joukkoon!"

* * * * *

"No, mitä näistä kaikista pidät?" Aurinko loi säteensä mustansiniselle merelle, liput liehuivat, isoruusut kukkivat; kaikki käytävät olivat karhotut ja ne odottivat vaan Mariaa.

"Täällä on ihmeen kaunista, mutta kaikki on niin suurenmoista, Juho, ja niin mahtavaa; tunnen itseni niin pieneksi, typeräksi ja tietämättömäksi. Älähän nyt naura, todella sen sanon. Minulle on totteleminen niin luonnollista ja helppoa, mutta käskemään en kykene."

"Siihen täytyy sun oppia; sinun on vallitseminen meitä kaikkia, etupäässä minua."

"Ei niin, Juho, sinulta minä aina kysyn neuvoa, etkä saa väsyä minua opettamaan ja kasvattamaan."

Juho vei hänen kätensä huulilleen. Kuinka mielellään hän uhrasi hänen tähtensä kaikki.

"Tulepas Maria antamaan kyyhkysisille jyviä ja hevosille leipää; kaikkialla täällä on läsnäolosi vaikuttava tyytyväisyyttä ja iloa."

He kulkivat yhdessä kaikkialla, Maria jakeli jyviä ja leipää; hänen jälkensä nähtiin käytävillä ja poluilla.

"Tämä paikka minua enemmän miellyttää, Juho!"

"Niin minuakin? — oikein ylpeilen tästä tiestä, josta yht'äkkiä aivan odottamatta näkee merelle. Tuolla portin luona alkaa kirkkotie; kestää neljännes tunnin mennä kylään. — Mutta enhän ole antanut sinulle ainoatakaan ruusua! Joka puu toivoo saavansa antaa sinulle kukkasen."

Juho katseli häntä, kun hän kepeänä ja iloisena riensi ruusupensasta toiseen. "Sellainen", ajatteli hän, "on elämäsi oleva, tie ruusujen keskellä, minä yksin olen taakat kantava."

Mutta kun Maria tuli pieneen somaan huoneeseensa, valtasi hänet keskellä iloa tuska, joka saattoi hänet polville laskeutumaan.

"Rakas Isä, tässä kaikessa piilee vaara, — en oikein käsitä sitä, mutta tunnen sen. Käännä kasvot puoleemme ja auta meitä kulkemaan sinun teitäsi!"

"Minne nyt?" Juho katsoi ystävällisesti ja udellen nuorta vaimoansa, joka seiso i hänen edessään mustassa silkipuvussa, isolla huivilla, hattu päässä ja varjostin kädessä. Maria ei vastannut mutta näytti hymyillen Juholle kelloansa.

"Puoli kymmenen! — joko niin paljon? Mutta minne olet menossa?"

"Eikö ole aikaa mennä kirkkoon?"

"Kirkkoonko, — haluatko mennä kirkkoon?"

"Niin, sitä minä ajattelin; eikö sinulla ole tapana mennä kirkkoon joka sunnuntai?"

"Ei."

"Mutta kumminkin joskus?" Äänensä vapisi. Mitähän tämä oli? Kaikkea hän oli valmis tekemään hänen tähtensä, ainoastaan ei valehtelemaan eikä teeskentelemään. "Ei", kuului taas vastaus.

Maria vaikenä hetkeksi; mutta käänsi sitten kalpeat kasvonsa ja rukoilevat silmänsä Juhon puoleen kysyen:

"Täällä on ehkä jotakin kirkollisissa tavoissa, jota et hyväksy, ja pidät sentähden jumalanpalvelusta kotonasi? — Niinkö on Juho?"

"Älä vie minua kiusaukseen!" Nyt puna hänenkin poskillaan pakeni; tämä oli taistelu hengen edestä. "Luotan täydellisesti suoruiteesi, ja sinulla on myöskin oikeus vaatia sitä minulta. Meidän täytyy kummankin mennä omaa tietämme. En millään tavoin ole sinua estävä: seuraa taipumustasi ja haluasi — älä vaan puhu minulle siitä! Voimmehan kaikessa muussa olla samanmieliset."

"Mutta tämän on pääasia, kaiken muun pohja ja perustus."

"Tehdä oikein, se on pääasia ja siinä olemme yhtä mieltä. — On vakan mahdollista, että taivaan ja maan välillä on paljon, jota en ymmärrä, mutta en myöskään ole sitä ymmärtävinäni."

"Oi Juho, minä uskoin sen niin varmaan! — Näinhän tunnusmerkit!"

"Mitkä tunnusmerkit?"

"Rakkautta pieniin ja halpoihin, sääliä langenneihin."

Hän nojasi päätään kättä vasten ja jatkoi hiljemmin: "Nyt muistelen mieleeni, saaneeni häiden edellisenä päivänä varoituksen; — olin laulanut muutamia lempivirsistäni ja silloin sanoit äkkiä: tahtoisin kuulla kansanlauluja. — Minä rupesin heti niitä soittamaan, mutta tuntui niin oudolle; hetkisen perästä kerroit kuitenkin kirkonkelloista, jotka isoisäsi oli kirkkoon lahjoittanut, alttarivaatteesta, jonka isoisäsi itse oli ommellut. Olit niin huvitettu siitä ja puhuit niin iloisesti, että kaikki epäilykseni haihtuivat. — Mitä minun nyt on tekeminen? — On kuin kaikki horjuisi!" Hän katsahti tuskallisesti Juhon.

"Lemmityiseni, sun täytyy olla kärsivällinen!"

"Meidän täytyy molempain olla kärsivälliset." — Maria astui muutaman askelen eteenpäin, mutta kääntyi kohta. Jäisiköhän hän kotiin? Juhon sydän sykähti ilosta, mutta samalla tunsu hän itsensä milt'ei pettyneeksi; niin kummalliset ovat ristiriidat ihmisluonteessa. Maria nojautui hellästi häneen:

"Eihän tämä erottane meitä?"

"Maria!" — —

Jos oli tarpeellista vakuuttaa sitä hänelle, kuinka syvään se lienee häneen koskenut! — Juho seurasi häntä katseellaan. "Jos hän silloin olisi minut oikein tuntenut, olisikohan hän — — —?" Juho ei uskaltanut lopettaa ajatustaan. Kirkonkellot rupesivat samassa soimaan, isoisän kellot; kertomus niistä se oli hänet rauhoittanut. — Kuinka usein hän sitä kertoi, ja iloitsi että se oli isoisänsä hopeaa, joka antoi soinnun niiden äänille! Alttarivaatteesta oli hän myös usein puhunut, ja vienyt vieraitakin kirkkoon, ja pyytänyt lukkaria sitä näyttämään. — Mutta ei koskaan ennen ollut hän tullut ajatelleeksi kenen kunniaksi isoisä oli hopeansa uhrannut ja minkätähden vaate oli niin huolellisesti ja taiteellisesti ommeltu.

Juho kulki levottomana edes takaisin. Tuntui ikäänkuin salama olisi heidät erottanut. — "Ja minä, joka tahdoin varjella häntä kaikista suruista! — antaa henkenikin hänen edestään! niin, mutta totuushan on henkeä kalliimpi." Asiasta oli välttämättömästi syntyvä keskustelu; Juho oli tyytyväinen, että se nyt tapahtui, vaikka hän väentelikin käsiänsä surusta.

"Tuonko eineen sisälle?"

Vanha Kerttu katsoi utelevasti isäntäänsä.

"Sunnuntaisin syömme vasta rouvan kirkosta palattua." Hän puhui päättäväisesti; hän huomasi hyvin että vanha palvelijatar moitti häntä sydämmessään. —

"Menenkö Mariaa vastaan? Menen portille odottamaan. Jospa hän vaan pian tulisi!"

Maria kulki hitaasti kotiinpäin, mutta Juhon huomattuaan joudutti hän askelensa ja liehutteli tervehdykseksi nenäliinaansa. Juhon mielestä hän näytti suuremmalta; nuo kirkkaat silmät kuvasivat jotakin, jota hän ei ennen ollut nähnyt, rakkauden voimaa täynnä kärsivällisyyttä ja luottamusta. Hän näki edessään hiljaisen vaimon, eikä aamullista surutonta lasta.

Juustila ja hänen pieni hymyilevä punaposkinen vaimonsa tulivat jälestäpäin käsi kädessä. He kulkivat enemmän syrjällä ett'eivät olisi esteeksi. Juho taisi arvata heidän ajatuksensa: "voi raukkaa, jonka täytyy yksin käydä!"

"Juho kulta, kiitos että tulit, melkeinpä sinua odotinkin."

"Vai sinä odotit!" Juho vei Marian käden huulilleen, hänelle omituisella, merkitsevällä tavallaan.

Iltapuolella tuli tuomarin rouva kutsumaan nuorta paria luokseen seuraavaksi päiväksi. Hän oli muodinmukaisesti puettu nuori nainen, elottomilla silmillä, mutta liukkaalla kielellä, tukka silmillä riippuvana.

"Miten kaunista täällä ja kuinka se minua ilahuttaa, että herra Bruhn vihdoinkin löysi oikeansa, niin että jäinen sydän sulii! — Mutta täysin sulaunut ei se sittenkään ole. Että todellakin hennoitte antaa hänen mennä yksin kirkkoon. — Ei, niin hän ei tee koskaan Kruse, hän tulee siivosti mukaan, kun pyydän, vaikka varmaan tiedän, ett'ei hän kuule sanaakaan koko saarnasta, mutta istuu, kirjoittelee ajatuksissaan tuomionpäätöksiä tahi mietiskelee tilintekoja."

"Sitä minun mieheni ei koskaan tekisi", sanoi Maria innolla, "kun kerran käymme yhdessä käymään, menevät ajatuksemmekin yhtä suuntaa."

Kun kerran käymme yhdessä käymään! — Juho ymmärsi hyvin, että tämä oli se tulevaisuuden toivo, joka Mariaa elähdytti. Eikö hän voisi yhtä suurella oikeudella toivoa saada Marian omalle puolelleen? Voisi kyllä, ja kuitenkin ei hän sitä toivonut.

"Minä olin Olli Heikin luona, Juho."

"Vai siellä sinä olit. — Olisin muutoin tullut mukaasi."

"Luin hänelle vähäisen", hän punastui.

Juho nyökkäytti hyväksyen päätänsä.

"Hänen huoneensa, mielestäni, ei ole oikein hupaisa. Saanko antaa hänelle nojatuolin — täällähän on niin monta, — ja pikkuisen sievistä kaikkea siellä?"

"Saanko? — ystäväiseni, saathan kaikkea mitä tahdot: sinunhan kaikki on, jok'ainoa hiukkanen."

Kerttu ja Pekka autoivat Mariaa; pian oli pieni ikkuna jo verholla varustettu ja sängyissä pehmeät patjat. Olli Heikki istui mukavasti korkeanojaisessa tuolissa, hän olisi ollut iloissaan, ell'ei — — "No niin", arveli hän, "eivät muutkaan taida olla minua paremmat."

Kun rupesi hämärtämään istuutui Maria soittoneuvon ääreen.

Juho istui ja kuunteli.

"En koskaan väsy sinua kuuntelemasta, kiitos!"

Hän lauloi monta Juhon lempilauluista ja tahtoi sitten lopettaa; Juho pidätti häntä.

"Nyt joku sinun mielilauluistasi."

"Tuskinpa tiedänkään, Juho!"

"Ovathan nekin kauniit, — ja sinä pidät niistä."

"Juuri sentähden en tahdo tyrkyttää niitä sinulle, mutta ehkäpä yksi, — joka päivä yksi?"

"Ei, ei mitään määräksiä tahi sääntöjä, vapautta ennen kaikkea! — Viserrä, kuin lintuset tuolla ulkona, sydämmesi kyllyydestä."

Juho oli toivonut että kaikki vähitellen muuttuisi samanlaiseksi, kuin ennen selitystä, mutta pian tunsikin jotakin menneen hukkaan. Maria rakasti häntä yhtä hellästi, mutta Juho oli suljettu pois hänen sisällisestä maailmastaan; hänellä oli toinen tuki, toinen lohduttaja ja häntä ohjasi toisen tahto. —

Nuori tilanomistaja oli jälleen voimakkain käsin tarttunut ohjiin ja emäntä oppi yhä enemmän tuntemaan velvollisuuksiaan ja tärkeitä, vaikeata kutsumustaan. Juho oli ylpeä hänen tarkkuudestaan ja tavattomasta taidostaan johtaa alustalaisiaan; yhtä suuren arvon pani hän Marian kauneuden-aistiin ja siihen suloon, jonka hän kaikkialle loi.

Joka sunnuntai saattoi hän nuorta vaimoan metsän läpi kirkkotielle ja odotti häntä taas portilla.

Mutta kun marraskuu tuli myrskyineen ja sateineen, käski hän ajaa wieniläis-vaunut esille.

"Kuinka pitkä se oli, tuo ensimmäinen aamupäivä!" Vanha Kerttu oli mennyt Marian mukaan, Juustilan väki kulkea hinasi vaivaloisesti pitkin tietä, sateenvarjon suojassa, tuulen riuhtoessa. He astuivat turvallisina ja iloisina eteenpäin, kumpikin virsikirja kädessä. — Tuollapa tuli talonrenkikin, tuo hiljainen kummallinen mies, joka aina oli ensimmäinen työhön mentäessä ja viimeinen sieltä tultaessa; hänelläkin oli virsikirja; — No niin, seuratkoon kukin taipumustaan! — Niin ikäviä sanomalehtiä ei hän ollut kaukaan aikaan luenut.

Seuraavana päivänä tuli pehtori häntä vastaan hattu kädessä; hän näytti harmistuneelta ja puhui matalalla hillityllä äänellä:

"Suokaa anteeksi, tahdoin vaan kysäistä, isännänkö luvalla, väki joka aamu, kotiin suurukselle mennessä, hukkaa aikaansa?"

"Hukkaa aikaansa?" Juho rypisti silmäkulmiaan.

"Tuolla ylhäällä Olli Heikin luona lauletaan tahi luetaan, ja mikä on uutta on aina viehättävää, niinkuin tiedetään, varsinkin kun saa työnsä keskeyttää — Se tuottaa uusia tapoja, kirkonkäyntiä ja muuta sellaista. Tahdoin vaan sen ilmoittaa."

"Kutsu väki kokoon!"

Pehtori ei ollut hidastotelemaan, hän näki mieltymyksellä tumman vihanpunan isäntänsä otsalla.

"Oletteko kaikki täällä? — Hyvä. — Tahdoin vaan sanoa että jokainen, jota vaan haluttaa, saa käydä rouvaa kuulemassa, sen verran on aina aikaa, eikä myös ketään kielletä menemästä sunnuntaisiin kirkkoon."

Hänen palatessaan sieltä tuli Maria vastaan.

"Juho, armas Juhoni, olenko tehnyt vastoin tahtoasi? — Alussa luin ainoastaan sairaalle ja itselleni, mutta Kerttu pyysi saada tulla kuuntelemaan ja vähän ajan perästä tahtoivat muutkin palvelustytöt ja Pekkakin olla muassa — sittemmin tuli myös talonrenki ja muutamat muutkin. Kestää ainoastaan neljännestantunnin, lukea muudan luku Uudesta Testamentista ja laulaa virren säe. — Mutta minun olisi varmaankin pitänyt se sinulle sanoman, sinulta kysymän? Hän näytti aivan katuvaliselta.

"Minkätähden kysymän, tiedäthän jo edeltäpäin vastaukseni: tee mitä vaan tahdot."

"Jospa saisit nähdä nää vaivani kantavan hedelmää, omin silmin nähdä, että väki muuttuu yhä tunnollisemmaksi ja uskollisemmaksi sekä keskenään yhä sopuisammaksi!"

Vaihtelevin tuntein näki Juho joka päivä pienen joukon astuvan pihan poikki.

Välistä valtasi häntä kova ikävöimyksen, yksinäisyyden tunne. Jakelivathan he kaikki Marian kanssa jotakin, johon hän ei ollut osallinen?

"Olli Heikki tahtois mielellään puhua kanssasi," Maria pani kätensä hänen olkapäälleen, "luulenpa hänellä olevan jotakin sydämmellään."

"Hyvää päivää, Olli! — oletpa totta tosiaankin saanut huoneesi hienon hienoksi. Enkös jo sanonut?"

"Isäntä sanoi häntä enkeliksi, — ja enkeli on hän minulle ollutkin. Mutta enhän sitä aikonutkaan sanoa. — Näettekö isäntä, olipa kuitenkin totta, että sillä kertaa olin juonut liian paljon, mutta paloviinaa ei se ollut ja sepä juuri onkin pahinta." Hiki rupesi tihkumaan hänen rypistyneeltä otsaltaan, ääni oli hänet pettämällänsä, mutta hän rohkaisi mieltänsä. "Silloin kun kerran metsästäjain aikana olivat täällä, ja kun syötiin ulkona taivasalla, piiloitin kaksi pulloa vanhaa portviiniä ja vein ne sitten

salaa kotiin. Viiniä ei kaivattu. Sinä päivänä olin juonut viimeisen tilkan, jolloin sain käskyn puimakonetta tarkastaa. — No, nytpä on kaikki sanottu!"

"Rangaistus oli kova, Olli Heikki! — teit oikein sanoessasi totuutta."

"Omatuntoni ei jättänyt minua rauhaan. — Annatteko minulle anteeksi?
— Kiitos, — no, nyt arvelempa, on uneni oleva levollisempi."

Juho tuli miettiväisenä sieltä. Oliko tämä yksi hedelmistä?

* * * * *

"Rakas pieni vaimoseni, sinä olet täällä niin yksinäsi, emmekö kutsu vieraita luoksemme?"

"Niinkuin tahdot Juho, mutta ei minun tähteni. Minulla on niin vähän puhuttavaa rouva Krusen kanssa, ja metsästys-ylitarkastajan naisethan äskettäin ovat täällä olleet."

"Entäs papin perhe?" kysyi Juho vähän vitkastellen.

"Emme sovellu yhteen."

Juho näytti hyvin tyytyväiseltä, mutta sanoi kuitenkin: "Tarkempaa selitystä vaaditaan."

"Tuskinpa uskallan sanoa, sillä on paha toisia tuomita, mutta minusta tuntuu aina siltä kuin pappilan perhe — paitsi pappi itse, — koettaisi palvella kahta herraa; ymmärrätkö minua?"

"Ymmärrän kyllä."

"Pidänpä paljoa, paljoa enemmän metsästystarkastajan perheestä."

"Missä olet heidät tavannut?"

"Minä näen heidät kirkossa joka sunnuntai, istun mielelläni samassa penkissä kuin he."

"Etkö istu omassa penkissämme."

"Pitäisikö minun istuman siellä?"

"Pitäisikö istuman siellä, voi, sinua lapsukaista! Ei sinun pidä muuta tekemän, kuin mitä tahdot. — Vai niin, rouva Bög sinua miellyttää? — hän onkin oiva nainen, sivistynyt ja ymmärtäväinen. — En ensinkään ole ajatellut häntä sopivaksi seuraksi sinulle, hänhän on paljoa vanhempi sinua, luullakseni hän on noin neljäkymmenen vuoden vanha. — Bög itse on myöskin kunnan mies; oletko häntä nähnyt?"

"Hän on siellä joka sunnuntai ja kaksi lapsista seurassa. Täysi-ikäiset tyttäret jäävät vuorotellen kotiin ja joku pienemmistä, se, jonka vuoro on, pääsee sen sijaan mukaan kirkkoon. Kauniimpia lapsen-ääniä en ole ijässäni kuullut, ja he istuvat hiljaisina kuin pienet hiiret, sill'aikaa kuin pappi puhuu. Jos sitä kestää liian kauvan luulen kyllä heidän väsyvän, mutta se ei estä heitä ikävöiden odottamasta ensi kertaa. — Käymme mielellämme vähän matkaa yhdessä; rouva Bög kertoo niin paljon sinusta Juho; kuinka erinomaisen hyvä olit hänen miehensä sairastaessa, kuinka sinä kustansit metsähoidon-opistolaisen hänen virkaansa hoitamaan koko vuoden ajan ja annoit hänen lähteä Italiaan. Minä tulen niin iloiseksi kun hän sinusta puhuu."

Juholta ei puuttunut itsenarvoa ja hän oli ylimalkain varsin tyytyväinen käytöstapaansa; mutta kun hänen nuori vaimonsa häntä kiitteli, hänen silmänsä lausua vielä enemmän kuin suu, silloin tuli hän niin surumieliseksi ja pieneksi omassa silmissään.

"Rouva Bög on myöskin kertonut vanhemmistasi, jotka aivan äkkiä kuolivat lavantautiin; hän oli vaan pieni lapsi silloin, mutta muistaa sen vielä varsin selvästi. Kerropa minulle heistä, Juho, ja lapsuudestasi, se on tuhat vertaa hauskeampi kaikkea seuraelämää."

"Vai niinkö mielestäsi on?" — Hän istuutui Marian viereen pienelle ikkunoiden väliselle sohvalle.

"Minulla ei ole oikeastaan paljo kerrottavaa, tuskinpa muistan vanhempiani ja isoäitiniikin kuva on minulle myöskin varsin epäselvä. Hän, tahi oikeammin tallirenki oli ensimmäinen, joka sairastui, ja isoäidin häntä hoitaessa tarttui tauti häneen. Hän oli vanhanaikuinen emäntä, joka katsoi välttämättömäksi velvollisuudekseen pitää huolta jokaisesta sairaasta talossa. Hän ei itse hoitanut palvelusväkeä, mutta tahtoi omin silmin vakuuttaa itseänsä että heitä huolellisesti hoidettiin. Neljäkymmentä vuotta menestyi kaikki, mutta silloin tuli loppu, tallirenki parani, mutta isoäiti kuoli, isäni ja äitiniikin kuolivat. Kerttu voi kertoa sinulle siitä, hän seisoikin kuolinvuoteiden ääressä."

"Isoisäsi kadotti heidät kaikki kolme!"

"Niin, samalla viikolla, ja sitä ennen ei hän ollut suruun tutustunut. — Ajattelepas ainoan poikansa, terveen, voimakkaan ja kaikin puolin hyvän luontoisen; verevän nuoren miniänsä ja viimein vanhan uskollisen vaimonsa, jota hän niin rakasti. Minua ihmetyttää ett'ei hän järkeänsä kadottanut."

"Miten hän kaiken sen kesti?"

"Hiljaa ja vakaana. — Muistan hyvin hautauspäivän, he haudattiin kaikki kolme samana päivänä. Isoisällä oli everstin univormunsa ja tähti rinnassa, minulla oli mustat vaatteet ja pienen olkihattuni ympärille oli kääritty suruharso. Me astuimme heti arkkujen jälestä, hän talutti minua kädestä ja puristi sitä kovin, mutta en uskaltanut hiiskahtaa. Viimein nosti hän minut syliinsä ja antoi minun katsoa hautaan; se oli kukkaismeren kaltainen, minä ojensin käteni sitä kohden. — Sitten palasimme kotiin, mutta illalla sain luvan syödä ison pöydän ääressä. Senjälkeen tahtoi hän minua syömään kanssansa joka ateria. — Hän istui usein ajatuksiinsa vaipuneena, mutta kun minä kyselin häneltä sitä tahi tätä tahi iloitsin hedelmäkorida, hymyilivät totiset kasvonsa ja hän puhui minulle ystävällisesti ja rohkaisevaisesti. Vähitellen sen mukaan kuin kasvoin tulini kovemman kurin alaiseksi ja enemmän kuin kerran sain kovankin rangaistuksen. Olinhan myöskin niskoitteleva poika, joka oli taipuvaisempi käskemään kuin tottelemaan. — Ymmärsin pian isoisän rankaisevan minua rakkaudesta ja tämä antoi hänelle kummallisen vallan lapsellisen sydämmeni yli. — Eräänä päivänä, — kuinka hyvin sen vielä muistan, — olin yksinäni syrjähuoneessa, jossa isoisän lintuhäkit riippuivat. Menin pienen kesyen kanarilinnun luo, jonka isoisä joskus suureksi huvikseni antoi vapaana lennellä huoneessa; minä katselin häkkiä, hypistelini vähän ovea ja otin sitten — tiesin vallan hyvin tekeväni väärin, — pois säpin, joka ovea piti kiinni. Lintu lensi iloissaan pois, mutta kauhistuin muistaessani, että ikkunat olivat auki. Salaman nopeudella riensin sitä kiinni ottamaan, sainkin sen käsiini ja panin sen häkkiin. Samassa soi päivälliskello, työnsin oven kiinni ja kiiruhdin paikalleni.

"Iltapäivällä tuli isoisä puutarhaan, jossa Kerttu ja minä työskentelimme.

"Pieni Sirkkuseni on lentänyt pois', sanoi hän surullisesti. 'Onko joku käynyt siellä huoneessa, Kerttu?'

"Ei ketään', hän oli itse hyvä omatunto täydessä olennessaan.

"Silloinhan itse olen syypää siihen. — Pikku raukka, minun on sitä sääli, — olin itse totuttanut sen lentämään pois häkistä. — Eikö sinunkin ole ikävä pientä lintusta, Juho?'

"On.' Hän taputteli ystävällisesti päätäni, ymmärrät hyvin ett'en ollut iloissani, ja illempänä en enää voinut pidättää itseäni.

"Isoisä!'

"Mitä nyt?' Hän katsasti paraikaa luvunlaskujaan eikä ollut hänelle mieleen, kun keskeytin häntä.

"Minähän kuitenkin olin se, joka sen tein, — minä päästin Sirkun ulos, mutta sain sen takaisin häkkiin ja luulin panneeni säpin kiinni, mutta varmaankaan en ollut aivan tarkka.' Seisoin jäykkänä ja suorana enkä uskaltanut katsoa häntä silmiin.

"Luuletko saavasi selkään?'

"Äänensä oli tuima ja ankara, minä vastasin todenmukaisesti: 'totta kai.'

"Hän vaikenä hetkeksi, pani kätensä olkapäälleni, sanoen luottavaisesti ja puoleksi humoristillisella äänellä: 'näytäs aina poikasen, panevasi enemmän arvoa totuuteen kuin selkääsi. Tällä kerralla pääset rangaistuksesta, mutta tottelemaan on sun oppiminen, onko se sitten tapahtuva hyvällä vai pahalla, riippuu omasta itsestäsi.' — Oi, kuinka häntä rakastin!"

"Minä myös häntä rakastan, Juho. — Kerropa enemmän."

"Ei ole juuri muuta sanottavaa. — Olin ainoastaan kymmenen vuoden vanha, kun hän kuoli. En ikinä unohda sitä yötä, jolloin tultiin kutsumaan minua hyvästelemään isoisääni. En tietänyt taudin olevan vaarallinen enkä tahtonut Kerttua uskoa, mutta itkin kuitenkin niin katkerasti, että lääkärin täytyi pyytää minua vaikenemaan. Isoisä makasi vuoteellaan, kasvonsa olivat rauhalliset ja säyseät, silmät suuremmat ja kasvojen juonteet tavallistaan terävämmät, hän hengitti raskaasti, mutta hymyili minulle ja pani hyväillen kätensä päälleni, kun laskeusin polvilleni vuoteen viereen. — En liikahtanut paikaltani, mutta käsi tuli yhä raskaammaksi ja viimein kylmäksi, olin kadottanut parhaimman ystäväni"

"Eikö hän sanonut sinulle mitään?"

"Ei viimeisenä yönä, — mutta sen edellisenä päivänä. —"

Maria ei kysynyt ja Juho oli vaiti vaikka hän hyvin muisti sanat.

"Minut vietiin väkisin pois, — oi, kuinka itkin yksin jäätyäni, mutta en voinut puhuaakaan toisten kanssa. Pappi ja ystävällinen lääkärikin koettivat minua lohduttaa, mutta juoksin pois heitä pakoon ja sulkeuduin omaan huoneeseeni.

"Melkein kaikki lähitienoilta ja monta ystävää kaukaakin tulivat saattamaan isoisää haudalle. Olin ylpeä kunniasta, joka hänelle osoitettiin, ylpeä siitä että yksin kävelin arkun takana ja että minä olin läheisin hänen omaisistaan, mutta sydämmeni oli surusta pakahtumaisillaan. — Lapsen suru ei ole kestäväinen, mutta häntä en koskaan unohtanut.

"Keskusteltiin kauvan siitä, minne minä nyt joutuisin. Isoisän veli, tohtori Bruhnin isä, — olisi ottanut minut luokseen, mutta holhojani, vanhan kunnan kenraalin mielestä, olisin muka liian kaukana poissa. Hän näki paljon vaivaa saadaksensa minua hyvälle paikalle, mutta häneltä puuttui ihmistuntijan silmä. Siten tulin kaukaisen sukulaisen taloon, jossa oli paljo vieraita ja jossa runsaat lisätulot olivat hyvin tarpeen. — Hyvin vielä muistan tuloani sinne ensi iltana. Siellä oli paljo vieraita, vaunujen jyrinäkään ei kuulunut puheelta ja naurulta, niin että kauvan sain odottaa eteisessä. Vihdoin tuli palvelija, ja heti sen jälkeen tätini, — enoni ei ollut kotona, — komeissa puoleksi suruvaatteissa, hopeahelmet kaulassa ja päässä valkoiset asterit. Hän oli jotensakin kaunis, mutta kasvoissaan oli kummallisen sekava kuvaus.

"'Lapsi kultani', sanoi hän painaen nenäliinansa kuivia silmiä vastaan, 'tahdon koettaa olla sinulle äitisi sijassa.'

"'En ensinkään muista äitiäni', vastasin jurosti. Hän katsoi hämmästyneenä minuun, syleili minua kuitenkin ja tahtoi viedä minut sisään.

"'Kiitoksia täti, menisin mieluummin maata, olen väsyksissä.'

"'Huoneeni oli jokseenkin suuri ja komea, kirjotuspöydällä, kirjakaapilla ja pöytäkellolla varustettu.

"'Tahdotko palvelijaa auttamaan, poikaseni?'

"'Auttamaanko?' — Kysymyksensä minua suututti; isoisä oli ankarasti vaatinut, että jokainen niin paljon kuin mahdollista yksin koettaisi tulla toimeen.

"'Enhän minä voi tuntea tuollaisen pienen hellikkiherran tapoja. — Vieraitten mentyä palaan. — Tahdotko teevettä, olutta vai maitoa?'

"'Minua on totutettu syömään, mitä minulle annetaan.'

"'Sitä parempi. — Kyllä meistä kahdesta vielä ystävykset tulee.'

"'Mutta sitä meistä ei koskaan tullut. — Kun olin ottanut kirjani esiin, järjestänyt vaatteeni ja vihdoin pujahtanut sänkyyn, palasi Virginia täti.

"'Lue nyt rukouksesi, pieni Juho kultaseni! — sitten suutelet minua ja sanot hyvää yötä. Niin kai sinulla on tapana tehdä, eikö niin?'

"'Minä kohosin kyynäspäilleni, katsoa tuijotin häntä tuikeasti silmiin ja sanoin; 'Sitä en tahdo tehdä, täti!'

"'Hän kavahti, mutta kääntyi taas puoleeni.

"'Olet aivan uuvuksissa, lapsiraukka, minä luen sinulle rukouksesi.'

"'Tuskin oli hän mennyt, kun pieni salaovi sänkyä vastapäätä aukeni ja ovella näin nauravat kasvot, heloittavin ruskein silmin.

"'Hyvin poika! etpä näytä minusta hämmentyneelle. Minulla ei ole pitkään aikaan ollut näin lystiä,' hän nauroi niin että kynelet silmistä tippuelivät. Hän oli nuori Jensen, tuleva opettajani."

"'Juho, tuo ei ollut mikään hyvä paikka."

"'Enoni oli kelpo ihminen, häneltä opin ainoastaan hyvää, mutta hän seisojani niinkuin ulkopuolella kaikkea mitä muutoin talossa tapahtui. Hän oli kunnan maamies, joka hoiti omia asioitansa ja kulki tietänsä suoraan eteenpäin, luullen muiden tekevän samoin. — No, mitään varsinaista pahaa ei liene tapahtunutkaan. On vaikeaa kuvata tätiä, hän oli luonteeltaan liian monipuolinen henkilö, mutta varmaa on että kaikki mitä sanoi tahi teki, tarkoitti samaa päämäärää, ympäröittää itsensä kunnialoisteella.

Uskontoakin käytettiin siihen tarkoitukseen, hän koristi itseään sillä, niinkuin helmillä ja koralleilla, hän koristi itsensä miehensä kunnialla, lähimmäistensä vioilla ja omalla suvaitsevaisuudellaan. Hän oli muka osaaottavainen ja auttava ystäviä ja tuttavien kohtaan, josta siten kaikki luulivat olevansa velassa hänelle ja koettivat, kumma kyllä, kaikin tavoin sitä maksaa. Silloinkin kun hän köyhiä auttoi, koettivat he puolestansa apua korvata, ja yhä kasvoi heidän kiitollisuutensa ja ihastuksensa. Palvelusväki, paitsi emäntäpiika ja kamarineitsyt, katsoi häntä puolijumalaksi. — Tunsin heti, melkein vaistomaisesti, ett'ei hän ollut totinen ja asetuin siitä syystä heti sotakannalle. — Nuori Jensen oli oiva opettaja, hän vaati ankarasti minua lukemaan. Hän oli hilpeä, vilkasluontoinen ja hyväpäinen, mutta hänen käsityksensä ja arvostelunsa olivat aina vähän tuimat ja pistävät. Hyvinpä hän osasi temmata pois nuo hurskauden valokasvot, joilla tätini ynnä monet muut ymmärsivät peittää turhuutensa, maallisuutensa ja itsekkäisyytensä!"

"Ymmärrän kaikki vallan hyvin Juho! ymmärränpä sinuakin paremmin kuin ennen. Isoisäsi mielipiteet ovat ikäänkuin vartioneet sinua, mutta unohdit tien lähteelle, josta heillä oli alkunsa. — On kauheata kuulla ihmisten kiroavan ja pilkkaavan, mutta vielä kauheampaa on kuulla Herran Jumalan pyhää nimeä väärinkäytettävän tekopyhyydeksi ja ulkokultaisuuden kautta. — Kumpikin tavallaan riisti sinulta lapsuuden uskosi, eikö niin, Juho?"

"Älä vertaa heitä toisiinsa, — hän oli terävämielinen henkilö, pistopuheissaan oli jotakin vapauttavaista ja puhdistavaista. Hän on monessa suhteessa avannut silmäni, olen aina oleva hänelle kiitollinen siitä."

"Miten hänen sitten kävi?"

"Hän on kuollut. — Häntä kohtasi kova suru; tyttö, jota hän lempi ja joka oli antanut hänelle lupauksen uskollisuudestaan, otti toisen — ja silloin näytti hänelle elämä arvottomalta. No, en sitä millään tavoin hyväksy, mutta en myöskään häntä tuomitse."

"Oi, kuinka surkeata! — miksikä kysyinkään?"

He istuivat hetken ääneti, sitten veti Maria ikkunaneteisen syrjään ja katsoi ulos.

"Juho!" hän osoitti mustaa öistä taivasta, jossa tähdet tuikkivat kirkkaassa loistossaan. Kaukana merellä kimalteli niiden hohto läikkyvillä lainehilla.

"Eikö tuo ole ihmeellisen kaunista?"

"On." Maria katsoi ylös tähtiin, Juho katsoi hänen syviin kirkkaihin silmiinsä.

"Mitä ajattelet lapseni? — ikävöitsetkö jotakin?"

"Ikävöitsenkö?"

"Mitä?"

"Sinua."

"Pieni Mariaraukkani!" — hän oli vähällä itkeä.

* * * * *

Kerttu sai päättää isäntänsä kertomuksen. Maria painoi mieleensä jokaisen kuvaavan teon ja kertomuksen ja sai siten viimein selvän kuvan entisten päivän elämästä vanhassa kartanossa. Se tuli hänelle kahta rakkaammaksi ja kunnioituksella avasi hän suuret kaapit, joissa hyllyt notkuivat isoäidin ja hänen palvelijainsa ahkeruuden tuotteista.

"Tiedätkö mikä tämä on?"

Juho näytti pienen kiiltävän esineen vaimolleen.

"En."

"Avain tiirikoimattomaan lukkoon; löytyy kaksi avainta rahalippaasen, ja toinen on sinun. — Varmaankin sinulla on monta suunnitelmaa jouluksi."

"Suunnitelmia ei suinkaan puutu, mutta en uskalla itse ottaa; anna paremmin sinä niin paljon kuin tahdot."

"No, onko mokomaa ennen kuultu! — Katsos tänne, tässä on lipas, pistäpäs vaan avain reikään, no niin. —"

"En, minä en katso."

"En uskalla, Juho! Tuntuu aivan kuin varastaisin, sinun täytyy katsoa tänne!"

"Täytänkö taskusi? — Vai kulta sinua enemmän miellyttää?"

"Kiitoksia, Juho kulta, tuhannen kiitosta! — Eikö tämä todellakaan ole unelma? nythän voin ostaa Olli Heikille pyörätuolin, ja hankkia itsellisleskelle uunin ja, — ei, minun täytyy oikein miettiä ja olla ymmärtäväinen!"

"Tahdotko, joulukuusen?"

"Onko sinulla sitä ennen ollut?"

"Ei, mutta —"

"Saanko koristaa pienen kuusen Olli Heikille?"

"Tietysti, mutta voihan meillä kuitenkin olla suuri kuusi täällä ylhäällä."

"En kuitenkaan tiedä — —"

"No, jätetään se sitte." Se suretti häntä, mutta hän ymmärsi Marian.

Jouluaaton päivänä ajoi Pekka kylään, täyteen sullotuilla vaunuilla. Hänellä oli kädessä luettelo leskien, sairasten, yksinaisten vanhain ja monen muunkin nimistä. Ei ketään unohdettu, mutta enimmäkseen lahjat tulivat kuitenkin lasten osalle.

"Oletko jo saanut kaikki valmiiksi?" Juho astui odottamatta vaimonsa huoneeseen.

"Maria, katso minuun, sinä olet itkenyt?"

"Se teki minulle niin hyvää, nyt olen oikein iloinen, Juho!"

"Minua sinä olet itkenyt! — tiedän sen ja se vaivaa minua. Ilmoita nyt kerran edes mitä tunnet. En voi kestää tuota, että noin hillitset itseäsi."

"Tahdotko kuulla mitä minä ajattelin?"

"Tahdon."

"Arvelin itsekseeni, voipiko kukaan elää rukoilematta; toivominen näyttää minusta olevan aivan pieni korvaus siitä, mutta siinäkin kääntyy ihminen kuitenkin ulkopuolelle itseänsä."

"En sinua ymmärrä."

"Minä puhunkin niin katkonaisesti. — Minä tahtosin antaa sinulle joululahjan, Juho, mutta en voisi kestää sitä, että sen halveksisit."

"Sinun lahjaasi en minä halveksi."

"Se on ainoastaan toivotus. — Tiedän että rakastat totuutta ja mietin tämän toivotuksen sinulle: 'jospa yhä enemmän oppisit totuutta tuntemaan.' — Muuta ei ollutkaan. Niin sanoessasi ja myöntäessäsi ett'et ole täydellinen, voi Hän, joka on tie, totuus ja elämä, sinua auttaa."

"Tie?"

"Niin tie, Juho, niin on hän sanonut."

Juho ei vastannut, vaan vaipui mietteihin; hetken kuluttua nyökäytti hän ystävällisesti päätänsä ja meni.

Olli Heikki ei ollut koskaan ennen joulukuusta nähnyt ja nyt se täten tuli hänen luoksensa! Tuossa se seisoi lukemattomine pienine, kirkkaine kynttilöineen, tähti latvassa: oksat notkuivat moniväristen verkkojen, punaposkisten omenain ja täyteen sullottuin paperipussien painosta.

Rengit ja piijat tunkeutuivat huoneeseen, mutta vaikenivat, kun nuori emäntä avasi raamatun ha'at ja luki ääneen joulun iloisen sanoman.

Juho seisoi ovella, hänestä oli tuntunut niin yksinäiseltä ja kolkolta tuolla ylhäällä suuressa rakennuksessa. Mitä, jos hän nyt täällä joulukuusen ääressä lausuisi Marian toivotuksen! — Jospa yhä enemmän oppisin totuutta tuntemaan, niin, tapahtukoon se! — Hän kallisti päätänsä ja meni taas pois,

ei kukaan ollut häntä nähnyt.

Mutta seuraavana jouluna oli yläruokasaliin koristettu joulukuusi, talon kymmenviikkoisen pojan kunniaksi, joka isoilla mustansinisillä silmillään katsoa tuijotteli noita monia kynttilöitä. Juho nosti hänet korkealle ilmaan, joululapsensa, kalliin aarteensa! Nyt ei hänellä enää ollut mitään toivomista, hänellähän olikin kaikkea.

Oi, kuinka hän rakasti pientä poikaansa, hän taisi istua pitkät ajat häntä katsellen, kun hän nukkui, ja hänestä oli kovin hauskaa nähdä hänen heräävän, rypistävän otsaansa ja pieniä kätösiänsä ojentaen tuon tuostakin kiljahtelevan.

"Mitä sinunkin mielestäsi? eikö hän ole tavattoman kaunis, Maria? — Minä en ollut puoleksikaan noin kaunis, sanoo Kerttukin. Ajattelepas, kun hän kerran tulee niin suureksi, että voipi tulla kanssani ratsastamaan ja katsomaan, kuinka avarat tiluksensa ovat!"

"Kylläpä siihen vielä kestää! — rakas, pieni poikaseni!"

"Hänen lapsuutensa on oleva niin kirkas ja iloinen kuin suinkin, eikö niin? — Annapas minun vähän häntä pidellä! kylläpä hän mielissään on kun korkealle ilmaan nostetaan. Eikö niin, poika-nulikkani? korkealle ilmaan!"

Eipä kestänyt monta kuukautta ennenkuin pienokainen jo vastasi ilonhuudahduksella, voimakkaasti ravistaen isän tuuheaa tukkaa. Uutena vuotena sairastui lapsi, kastettiin silloin kotona ja kutsuttiin isoisän jälkeen Oskariksi. Vanhemmat olivat muutamat päivät kovin huolissaan, mutta silloin hän yht'äkkiä parani.

"Luulenpa, Juho, että hän taas virkoo, Jumalalle kiitos ja ylistys!"

"Sitä minäkin sanon," lausui Juho innolla.

Oskari nukkui levollisesti pienessä, pehmoisessa ja lämpymässä kehdoissaan. Maria kumartui sen ylitse ja aloitti vapisevalla äänellä Isä-meidän rukoustansa. Juho lähestyi, pani kättensä hänen tuolillensa ja silloin Maria sai rohkeutta jatkamaan. Senjälkeen oli Juho joka ilta läsnä, hänen rukoillessansa kehdon ääressä. He eivät puhuneet siitä keskenänsä, mutta Maria kiitti sydämässään Jumalaa.

Lämpöisenä huhtikuun päivänä, kun Oskari ensi kerran pääsi ulos raittiisen ilmaan, liehuivat liput sekä puutarhassa että alhaalla laiturilla. Juho itse ajoi mannut hänelle ja kaikki väki kutsuttiin häntä katsomaan. Hän ei ensinkään peljännyt, vaan istui jäykkänä ja suorana kaikkien ihailtavana. Silmät ja suu olivat äitien, mutta tuo leveä otsa ja voimakas leuka olivat isältä. Pekka huusi eläköön ja kaikki muut yhtyivät siihen; sehän oli pieni perintöruhtinas, joka vapaehtoisesti valittiin.

Toisia lapsia nähdessään oli pienokainen kovin ihastuksissaan, hän heilutteli käsiänsä ja tahtoi heitä taputtaa. Kun Kertun veljenpojan, lähikylän sepän kaksi pientä rivakasta poikaa välistä tuli Kerttua tervehtimään, antoi Juho usein heidän tulla lastenhuoneeseen Oskariakin katsomaan ja leikkimään hänen kanssaan. Aina vaan samaa leikkiä leikittiin. Oskari ravisteli heidän lyhyitä pellavanvärisiä tukkiensa ja he nauroivat ja huusivat kilpaa hänen kanssaan. —

"Ilma on niin ihanaa tänään, Maria! tulepas niin soutelemme järvelle, me kahden vain! Kerttu sai luvan mennä kylään ja ottaa pojan mukaansa pienissä varsavaunuissa."

"En minä oikein tuosta pidä, Juho kulta! — Kerttu menee tietysti sepän luo ja sittenkös hänelle annetaan sokuria ja makeisia, kyllä minä tuon tunnen."

"Mutta et näy, kuulemma, Kerttua tuntevan. Kun lapsi on hänen huostassaan, olen milt'ei levollisempi, kuin jos se olisi meillä itsellämme. — Tule nyt vaan kiltisti mukaan! — Ei sinun tarvitse mennä häntä neuvomaan. Katso, nyt olen saanut uuden veneen ja portaat laiturin päähän sinun kunniaksesi. — Kas niin, nyt vaan soutelen niemen ympäri, niin että voit nähdä, minkälaiselta rannikko näyttää kevätpuvussa."

"Tuolla ne ovat, Juho; voin nähdä pienet vaunut tuolla kirkkotiellä."

"Niin, hekin kaunistavat maiseman? — Kuuletko satakieltä ja katso kuinka pyökit mäen rinteellä kastavat oksiansa veteen! Eikö ollut hauska että tulit?"

"Olen aivan ihastuksissani! Täältä näyttää Rantamäki kaikkein kauniimmalta ja hauskimmalta."

"Ensi kerralla otamme pojan mukaamme."

"Ei toki, varmaankaan se ei olisi viisasta." Juho hymyili: "Tehdäänpäs sitten sinun tahtosi mukaan,

mutta odotapas vaan, ensimmäisen vuoden lopussa, silloin tulee minun vuoroni."

Kun tulivat kotiin istui Oskari aivan tyytyväisenä leikitellen kalistimellaan; Kerttu oli hyvin totinen.

"Olitko veljenpoikasi luona Kerttu?"

"Olin, rouva hyvä, mutta vaan tuokion, sillä pikku Hannu ei ollut aivan terve. Yrjö tuli kanssamme pajaan, jossa katselimme kuinka hänen isänsä vasaraansa heilutteli. Oskari oli niin huvitettu, että hän oikein ilosta huusi, joka kerran kun säkeneet lentelivät."

"Et suinkaan vaan antanut hänen suudella kipeätä lasta?"

"En, vein hänet kohta ulos, mutta Yrjöä hän taputteli ja syleili. Toivon ett'en tehnyt väärin."

"Et ensinkään Kerttu! — Suretpa vähän turhiakin, huolellinen pikku äiti."

Kaksi päivää senjälkeen, oli Oskari silmännähtävästi kipeä, lähetettiin lääkäriä hakemaan.

"Onko täällä ollut toisia lapsia?" kysyi hän heti.

Maria kalpeni. "Muutamia päiviä sitten leikkitteli hän sepän nuorimman pojan kanssa."

"Aih!" Lääkäri kumartui taas kehdon yli.

"Mikä se on", kysyi Juho kiivaasti, "mitäpä luulette?"

"Sepän molemmat lapset sairastavat polterokkoa, mutta ei sitä sentähden tiedä. — No, toivotaanpas parhainta, eihän tauti kuitenkaan tarvitse tulla kovin vaikeaksi." Hän antoi muutamia määräyksiä ja lupasi palata illalla.

Nämät olivat tuskalliset tunnit, Maria ei jättänyt kehtoa, Juho astui levottomasti edestakaisin, meni ja palasi taas. "Oi, se olisi mahdotonta, hänen lapsensa, hänen koko omaisuutensa."

Kerttu ei uskaltanut mennä sisään, hän seisoj ulkona ovea vastaan vaipuneena ja väänteli käsiänsä.

Lapsen poski tuli yhä polttavammaksi ja hän hengitti yhä vaivaloisemmin. Tällä kertaa ei lääkäri epäillyt mitä laatua tauti oli.

"Vaarallinenko se on?" Juhon katseessa oli jotakin, joka vaati täyttä totuutta.

"En kiellä —"

"Toivotonta?"

"Ei suinkaan! — Herra Bruhn", hän puhui hiljaa, "teidän täytyy säästää vaimoanne."

Mutta Juho ei voinut muita ajatellakaan ei edes häntä, niin kokonaan olivat suru ja tuska hänen vallanneet.

"Onkohan hänellä vaivoja? — mitä meidän on tekeminen?"

"Teidän vaimonne tekee nyt kaikkea, mitä tehdä voi, hän on täydellisesti malttinsa säilyttänyt. Toivon sydämmestäni, että lapsi huomenna on parempi."

Mutta ei hän tullutkaan paremmaksi, päinvastoin ehkä huonommaksi, kahtena seuraavana päivänä vieläkin vähän huonommaksi.

"Maria mitä sinä luulet? — älä katso noin minuun! — mitä sinä ajattelet?"

"Hiljaa, katso hän tuntee sinut ja ojentaa kätensä. — Juho leikki hänen kanssaan!"

"Nytkö leikkiä! — kuinka hän on kuuma, — mitä teemme?"

"Meidän täytyy olla kärsivälliset."

"Kärsivälliset! — Luulinpa sinulla olleen paremman lohdutuksen. — Nyt sinun täytyy käyttää rukousta, tuota rukousta, josta aina puhut, — nyt voimme nähdä sen voimaa!"

Hän tarttui Marian käteen ja sanoi milt'ei käskevästi: "Rukoile lapsesi hengen edestä!"

"Mitä minä muuta teenkään?"

"Tahdon sen kuulla."

Maria veti pois kätensä ja kumartui ikäänkuin suojaksi kehdon yli.

"Rakas taivaallinen Isä, tapahtukoon sinun tahtosi, eikä minun."

"No mutta — sinä et tahdo?" Hän muisti epäselvästi kertomusta isästä, joka huusi: "Herra tule alas luokseni, ennenkuin poikani kuolee", mutta hän ei voinutkaan rukoilla.

"Mitä nyt?"

"Nyt ei häntä enää mitään vaivaa, Juho!"

"Tarkoitatko?"

"Enkelit ovat hänet noutaneet, hän on nyt isoisän luona."

"Se on mahdotonta, — kohtalo ei voi olla niin hirmuinen! — Minä jumaloitsin häntä —!"

Maria ei sanonut: juuri sentähdenpä että häntä jumaloitsit, kuoli hän sinulta.

"Miten käy?" Kertun kalpeat, surulliset kasvat näkyivät ovensuussa; hän näytti tulleen kymmenen vuotta vanhemmaksi näinä päivinä.

"Pois täältä!" — Juho kääntyi häntä vastaan — "sinun on syy — en tahdo sinua nähdä, mene tiehesi!"

Hän väistyi pois äänetönnä kuin varjo, mutta Maria pani kätensä Juhon käsivarrelle ja sanoi vakavasti:

"Teet väärin, Juho!"

"Hän on lapseni tappanut!"

"Hiljaa! — Ensin puolustit häntä ja nauroit huolilleni. Teitpä kovin väärin! Minun on niin sääli sekä sinua että häntä! — Kutsu hänet takaisin!"

"Ethän tunne minua, — olen täydellisesti miettinyt asiata, en voi kärsiä häntä näkyvissäni. Hätää ei hän ole kärsivä, sano se hänelle! — Tahtoisin jäädä yksin suruni kanssa."

"Emmekö voi yhdessä surua jakaa keskenämme?" hän kallisti päänsä Juhon käsivartta vastaan ja katsoi rukoilevasti häneen, mutta hän vetäytyi pois.

"Sinun surusi, mikä se on? — Sinä luulet hänen elävän paremmassa kodissa, sinä uskot saavasi häntä jälleen nähdä, sitä en sano suruksi. — Minun poikani on kuollut, — tässä hän makaa kylmänä ja kankeana, — olen ainiaaksi hänen menettänyt, — se on surua!" hän itki tuimasti.

Maria meni hiljaa pois ja koetti puhumalla sovittaa ja lohduttaa vanhaa palvelijatarta, mutta senjälkeen hänenkin täytyi saada hetki yksin ollaksensa; suruaallot uhkasivat jo peittää hänen päänsä.

"Herra, herra, älä hänestä luovu! — hän on oikeassa, minun suruni ei ole yhtä suuri, — minä uskon että pieni poikani on luonasi, minä luotan rakkauteesi! — Saata häntäkin uskomaan, minun pelastajani!"

Kun alkoi hämärtää, kulki vanha Kerttu hitaasti pää kallellaan pois kartanosta. Häin ei ollut vihoissaan, vaan kovin suruissaan, kuumat kyynelät valuivat pitkin hänen poskiansa. Monet vuodet olivat kuluneet siitä kuu hän ensi kerran tuli tätä tietä, silloin oli astuntansa niinkuin mielsäkin hilpeä. Kovat oli hän siitä saakka kokenut, mutia tämäpä oli vaikeinta. Hänen nuori herransa, jota hän oli käsivarsillaan kannellut, rakastanut kuin omaa lastansa, hän ajoi nyt hänet pois luotaan. Miks'ei Jumala paremmin ottanut hänen henkeänsä, kuin lapsen.

Olli Heikkikin teki Herrallensa saman kysymyksen, "minkätähden et ottanut minun henkeäni ja säästänyt poikaa?" Ja vieläkin oli talossa yksi, joka riiteli kaikkivaltiaan Jumalan kanssa. "Olisit ottanut minun ja antanut hänen pitää lapsensa", sanoi Pekka ja itki niin että hänen sydämensä oli pakahtua.

Juho seiso kalpeana ja jäykkänä pienellä haudalla; hän tervehti lyhyesti ja kylmästi niitä monia läsnäolevia. Eihän tämä heihin koskenut? — hän yksistään tunsi surua, ei kukaan heistä lasta tuntenut eikä siitä välittänyt.

Väki hajosi, vaunut lähetettiin pois, mutta Juho jäi paikalleen.

"Juho kulta, emmekö mene kotiin nyt?"

"Mene sinä, — minä jään tänne!"

"Siellä kotona on niin kolkkoa, Juho, ja minä olen niin väsyksissäni."

"Oletko väsyksissäsi?"

Ensi kerran Juho nyt kuuli hänen valittavan tahi itsestään puhuvan; hän katseli Mariaa ja tuska hänet valtasi.

"Oletko kipeä?" hän ikäänkuin heräsi, "olet niin kalpea — nojautu käsivarteeni."

"Kiitoksia! — en minä kipeä ole, vaan väsyksissä."

"Maria, olen ollut paha sinua kohtaan näinä päivinä, olen tehnyt surusi vielä raskaammaksi. Välistä minun mielestäni et surrut kyllin ja silloin tulin kylmäksi ja kalseaksi ja kohtelin sinua niin tylysti."

"Et olisi sitä tehnyt, Juho, jos olisit tietänyt kuinka sinua ikävöitsin ja kuinka hyvin olisin tarvinnut sinulta tukea. — Emmekö levähdä tässä tuokion aikaa!"

"Minä kannan sinut kotiin ja sitten noudan lääkäriä."

"Älä, älä, voin varsin hyvin käydä, — minulla on ollut sama kipu lapsena, — älä nyt huolistu, se on paljasta väsymystä."

Niin kulkivat he nyt ensi kerran yhdessä kirkkotietä eteenpäin. Portilla tahtoi Maria taas levähtää, mutta Juho otti hänet syliinsä ja kantoi hänen kotiin. Oikein oli hänelle lievitykseksi tehdä tätä hänen edestään.

Lähdettiin kiireesti lääkäriä hakemaan. Juho kulki levottomasti edes takaisin odottaessaan. Tällä kertaa ei hän kysynyt jämeästi ja käskeväisesti: "mitäs nyt?" vaan antoi lääkärin ensin puhua.

"Hän on liiaksi jännittänyt sekä ruumiin- että sielunvoimansa; rintakin on vahingoittunut, vaikk'ei suuressa määrässä. — Kuka täällä oikeastaan voisi häntä hoitaa? Kerttuhan on poissa. Voittehan itse antaa hänelle rohtoja, — joka toinen tunti, — mutta tarkoitin kaikessa muussa?"

"Sisäneitsyt."

"Tokkohan hän siihen sopii? — no niin, eihän sitä muuta vaarinotettavaa olekaan."

Tohtorin mentyä, viittasi Maria miehelleen.

"Älä kutsu häntä Juho! — kyllähän minä virkoan jahkapa saan oikein kylläkseni nukkua."

Kuinka hento ja kalpea hän oli, sen vasta oikein huomasi hänen nukkuessa. "Enkö minä voisi tehdä mitäkään hänen edestään? — varjella häntä surusta, en ole voinut, ja sen sijaan että olisin jakanut sen hänen kanssaan, annoin hänen yksin sen kantaa, siksi että hän oli raukeamaisillaan. — Eikö siis todellakaan ole mitään, jota voisin tehdä hänen edestään?"

Äkkiä muistui hänen mieleensä kuinka Maria oli tullut hänen luokseen, ja kuinka rukoilevasti ja kehottavasti hän oli häntä katsellut, sanoessaan vakavasti ja säyseästi: "Teet väärin Juho!" — Niinpä niin, se olikin ja nytpä tulikin kosto. Uskollinen hoitaja, joka oli vaalinut hänen isäänsä, äitiänsä, isoisäänsä ja häntä itseäkin, hän oli poissa.

Nytpä taistelivat rakkaus ja ylpeys kovan taistelun, mutta kun katumus tuli lisäksi, täytyi ylpeyden väistyä. — Hän oli tähän saakka niin vähän suruja kokenut, ja nytpä tuli kaikki yht'aikaa.

Juho tarttui hattuunsa ja kiirehti ulos. Talon väki, joka oli kokoontunut lehmuskujan päähän, väistyi äänetönnä syrjään; lapsen kuoltua, ei ollut hyvä tulla isännän likelle. Nyt hän kuitenkin tervehti ystävällisesti ja sanoi: "kiitoksia osanotostanne aamupuolella! — Niin, nyt on suru tämänkin asunnokseen ottanut." Ääni hänet petti.

Kerttu oli äsken palannut kirkkomaalta; hän oli tavannut tohtoria ja kuullut nuoren emäntänsä sairastumisesta. Sydämmensä painosti.

"Täti, isäntä tulee tännepäin, on parasta että menette sisään."

"Kiitos, Kirsti, että minua varoitit!"

"Kerttu!"

Kerttu vapisi; jokohan hän syyttäisi häntä tästäkin.

"Kerttu, vaimoni on kipeä, — saatatko antaa minulle anteeksi — tahdotko unohtaa?"

"Saanko palata? — Oi sitä en koskaan saattanut uskoa! Minä olen tuntenut itseäni, kuin paikoiltaan temmattu puu, — ja nyt saan häntä hoitaa. — Minä tahdon kiittää ja siunata teitä viimeiseen päivääni saakka, niin minä teen, rakas nuori herrani. — Menkää te edelläpäin kotiin, minä tulen hiljemmin."

Eikö ollut muutakin, jota hän voisi tehdä vaimonsa edestä? — Kun hän tuli huoneesen avasi Maria silmänsä.

"Kerttu tulee heti."

"Kiitoksia!" Silmänsä kiilsivät kuumeisesti, hän ei muistanut mitä oli tapahtunut.

Kerttu toimiskeli hiljaa vuoteen vieressä, koetteli otsaa ja käsiä ja kuunteli hengitystä. Juho katsoi uteliaasti häneen.

"Paranee hän vielä, — onhan hän muutoin terve ja niin nuori. — Herramme on paras lääkäri; yöt päivät tahdon rukoilla häntä hänen henkensä edestä."

Juho ei vastannut, — oliko hänellä mitään oikeutta häneen? — oliko hän tehnyt hänet onnelliseksi? — Eikö olisi luonnollista että hän haluaisi päästä pienen poikansa luo, oikeaan kotoonsa? — Sinä hetkenä tuli Juhon sieluun luja vakuutus tulevaisesta elämästä.

Kerttu ymmärsi, että Juho mieluummin tahtoi olla yksin. "Istun tässä lähihuoneessa, kunhan herra vaan nykäisee kellonnuoraa tulen heti."

"Kiitos uskollinen vanha Kerttuni!" Näin ei hän ollut koskaan ennen puhunut; Kerttu itki ja rukoili, rukoili ja itki tuntikaudet yöllä.

Pekka ei myöskään nukkunut sinä yönä, vaan heittelihä levottomasti vuoteellaan. Viimein nousi hän, sytytti kynttilänpään tallilyhdyssä, avasi matkapussinsa ja otti esille sen pohjalta pienen mytyn. Sen ympärille oli kääritty sidelankaa ja senkin seitsemän solmua oli avaaminen ennenkuin saatiin esiin kaksi pahoin pidettyä kuvakirjaa. Olipa siinä rahakin, huolellisesti käärittynä valkoiseen paperiin. Pekka silitteli sitä, hieroi paksulla hihallaan silmiänsä, hamuili sormillaan tuuheita mustia kutriansa, mietti ja kirjoitti vihdoin:

"Niilonpojan Matin Kirsti ei ole sitä tehnyt, ja tässä ovat kalut.
Katuvaisesti Pekka Juhonpoika."

Päällekirjoitus oli helpompi: Koulunopettaja Maunula, Sarakylä, maksettu. Hän kääri sidelankaa pitkin ja poikki kaikkien sääntöjen mukaan. Nyt Jumala kyliä oli kuuleva hänen rukouksensa, arveli hän, ja niin teki hän mitä vaan taisi, pelastaaksensa Marian hengen.

Niin pian kuin alkoi valjeta, juoksi Pekka täyttä laukkaa postihuoneesen Kytän seurassa, joka liehutteli häntäänsä, hurjasti iloiten kovasta vauhdista. Olipa kuitenkin tuo hätäileminen turha, sillä postihuoneen asukkaat nukkuivat vielä sikeätä unta, ovet ja akkunat olivat lukossa. — Pekka ei ollut kauvan istunut pienellä penkillä huoneuksen ulkopuolella, ennenkuin hän siihen nukkui ja näki unta kirkkomaasta tuolla kotona ja äitinsä haudasta, joka oli aidalla ja kultakirjaimisella kivellä varustettu.

* * * * *

Yölamppu paloi himmeästi, ääniä ei kuulunut muuta kuin aaltojen yksitoikkoinen loiske rantoja vastaan ja tuulen hiljainen humina pensaikossa tuolla ulkona. Maria nukkui levottomasti, aika ajoin avasi hän silmänsä ja sanoi jonkun sanan.

"Missä on Oskari?"

"Hän nukkuu."

"Älä herätä häntä! — Anna hänen olla, Juho!"

Näin hän usein oli leikillään sanonut, kuu Juho kärsimättömänä oli ollut herättävinään lasta.

"Sinäkö se olet? — oletko ollut täällä koko ajan."

"Nyt en sinun luotasi luovu, Maria!"

Hetken sen jälkeen nousi hän istualleen sängystä, ottaen Juhon käden omiinsa.

"Tiesinhän sen Juho! — Häntähän sinä kuitenkin rakastit: kutsuit Häntä vaan toisilla nimillä, sen Hän ymmärsi, ja sentähden ei Hän ole sinua jättänyt!" Hän vaipui takaisin vuoteelle.

"Kutsunut häntä toisilla nimillä?" — Kaikki se jota hän oli pitänyt arvossa, kunnioittanut ja rakastanut, olikohan se vaan ollut taittuneita säteitä Herran kirkkaudesta. Mikähän se teki Marian niin toisenlaiseksi kuin muut? — Mikähän se oli tehnyt hänen isoisänsäkin niin toisenlaiseksi kuin kaikki muut?

"Sen on Hän ymmärtänyt ja sentähden ei Hän ole sinua hyljännyt." — Olikohan se mahdollista? — Ei ei, hän tunsii itsensä olevan niin äärettömän kaukana! —

"Eikö nyt ensinkään löydy mitään, jota voisii hänelle tehdä?" arveli Juho taas seuraavana aamuna ja silloin johtui hänen mieleensä ajatus lähettää pappia hakemaan.

Maria makasi ummistunein silmin, mutta kun ovi aukesi ja pappi astui sisään, katsahti hän ylös, tunsii hänet ja tervehti.

"Tahdotteko puhua minun kanssani, rouva Bruhn hyvä?"

Juho tahtoi mennä, mutta Maria ei päästänyt hänen kättään.

"Kiitoksia, ei tänään — kiitoksia!" hän sulki silmänsä. Pappi näytti hämmästyneeltä, hetken kuluttua nousi hän poistuaksensa pois.

"Eikö hän toivonut saada minua tavata?" kysyi hän.

"Ei, mutta minä arvelin, että se kenties olisi hänelle mieleen. — On toinenkin asia, josta tahdon puhua — onhan tapana kirkossa joskus rukoilla sairaitten edestä, eikö niin? — Tahdotteko huomenna rukoilla hänen edestään?"

"Aivan mielelläni. — Onko hän sitä toivonut?"

Papin viisaat, lempeät silmät katselivat tutkivaisesti Juhon totisia kasvoja.

"Ei, mutta tunnenhan hänet hyvin."

"On varsin kiitettävää, herra Bruhn, että te, joka seisotte aivan ulkopuolella seurakuntaa, noin kunnioitatte vaimonne tunteita. — Se on todellakin kunnioitettavaa."

"Aivan ulkopuolella seurakuntaa!" — niin, sehän oli pelkkää totuutta, vaan kuitenkin tunsii hän itsensä niin peräti köyhäksi, sitä kuullessaan.

Myöhemmin päivällä tuli tohtori.

"Kuume ei ole tullut kovemmaksi; mutta hän on kovin heikko. — Älkää nyt olko huolissanne! Minulla on vielä hyvää toivoa."

Juho hoiti tämänkin yön nuoren vaimonsa vuoteen ääressä. Joka kerta kun Maria tuli levottomaksi, hyräili Juho hiljaa siksi kun hän nukkui. Ne olivat Marian omat laulamats laulut; sanoja ei hän muistanut, mutta sävelet olivat ehdottomasti painuneet hänen muistiinsa.

Väliaikoina, jolloin Maria nukkui, istui hän aivan hiljaa liikuttamatta jäsentäkään, mutta hänen sielussaan oli taistelua ja rauhattomuutta. — Eipä ole helppo asia tuomita itseänsä, mutta sen täytyy tapahtua. Juho teki sen nyt, ja koska hän oli utteta ja lujaluontoinen teki hän sen oikein perinpohjaisesti ja pontevasti.

Vuodet palasivat, lapsuudenkin vuodet ja he katselivat häntä isoisän ankarilla ja lempeillä silmillä. — Miksikä juuri nyt muistui hänen mieleensä talviaamut, jolloin isoisä ja norjalainen vieras seisoiivat kirjoituspöydän ääressä keskustellen. Norjalainen herra, kookas, totinen mies, jaloilla tunnokkailla kasvoilla, pani kätensä raamatun päälle, sanoen: "Tiedän, että tämä kirja on sinunkin aarreaittasi!"

"Niin Jumalan kiitos! — mutta siinä on sana, joka joka illoin muistuu mieleeni ja joka minua huolestuttaa: Te olette maan suola."

"Arvelen, että se mieleesi johtuu sentähden että paremmin voisit sanoa: Jumala, armahda minua syntistä. — Mutta sinun sijassasi rukoilisii että sen sana ennemmin muistuisi mieleesi aamuisii; sillä meidän täytyy työtä tehdä, niinkauvan kuin päivä on."

Poika oli hämmästyneenä kuunnellut; kummallista kuinka hän vielä muisti joka ainoan sanasen.

Kellon soidessa seitsemän, avasi Juho ikkunat ja vetäisi verhot syrjään. Meri kimalteli auringon kultaamana, lintujen laulut täyttivät ilman, metsä ja puutarha hohtivat kesäpäivän runsaassa hehkuvassa ihanuudessa. — Silmiä hiukaisii — sydäntä vihloi! — Hän palasi sairaan luo. Mitä hän voisi

tehdä hänen edestään?

"Kerttu, sano väelle, että kirkossa rukoillaan rouvan edestä. — Et saa kehoittaa heitä sinne menemään, kerro se vaan heille."

Hän taisi nähdä heidät ikkunasta; olipa koko pieni joukko, joka sinne meni. — Nyt kimahti kirkonkello, isoisän kello, tuuli toi äänen muassaan.

Hän istui hetken hiljaa, mutta nousi äkkiä seisomaan.

Nyt he varmaankin rukoilivat hänen edestään, — rukoilisiko hän, joka rakasti häntä hellemin kuin kaikki muut, heidän kanssaan — uskaltaisiko hän? — eikö hän voinut sitä vilpittömästi tehdä?

"Herra, minä uskon, auta epäuskoani!" hän ei tietänyt mistä sanat tulivat, mutta ilmaisivat hänen tunteensa.

Vähän senjälkeen laskeutui hän polvilleen vuoteen viereen, mutta taas tuli rukous hänen itsensä edestä:

"Vapahda minua, Herra Jesus!"

Kellot soivat taasen, jumalanpalvelus oli loppunut. Hänen edestään ei hän ollut vielä rukoillut, mutta nyt hän tahtoi sitä tehdä.

"Taivaallinen Isä, — Sinun käsiisi minä hänen uskon!"

Samassa Maria heräsi.

"Missä olen? — missä olen ollut? — sinäkö se olet, Juho? oi! — nyt muistan!" Hän ei kestänyt muistoa, vaan vaipui takaisin.

Joko nyt oli tullut erohetki? — Juhon sydäntä vihlaasi.

Hetken kuluttua tuli lääkäri, omenapuun kukkanen napinreijässä, osaaottavainen ja levollinen niinkuin aina.

"Tässä näkyy muutos tapahtuneen. — Kuume on tauonnut. — Sanoinhan että hän parantuisi."

"Onko mahdollista? — onko hän parempi."

"Paljoa parempi, mutta voimat ovat tietysti peräti lopussa. — Muutamat simpukat eivät olisi haitaksi, sekä munanruskuainen ja vähän viiniä. Muutaman päivän perästä, arvelemme, saatte työtä pyssyllennekin, herra Bruhn! — Hyvää päivää, rouva Bruhn! — Mitä tahdotte? Miehenne tarjoo viiniä, minä ehdotan lihalientä tai maitoa?"

"Ehkäpä vähän viiniä, kiitoksia Juho, kiitoksia!"

"Nyt täytyy teidän maata aivan hiljaa ja antaa ajatuksennekin levätä. — Teillä on edesvastaus siitä, herra Bruhn!"

"Tahtoisin niin mielelläni puhua kanssasi."

"Saamme odottaa huomiseksi, Maria!"

"Kuka on tuolla huoneessa? — mielestäni," — hän punastui.

Heti senjälkeen tuli Kerttu hiljaa huoneesen. Levollinen tyyneys kuvautui rehellisille vanhoille kasvoille, ääni kuului hyväntahtoiselta ja tavalliselta niinkuin ei mitään tavatonta olisi tapahtunut. — Kerttu oli oiva sairaanhoitaja.

"Muutamat lusikalliset? — kas niin, nyt juomme loput. Terveyksenne!"

Mutta Juhon täytyi mennä ulos, hänellä oli tarve heittäytyä polvilleen ja tunnustaa viheliäisyytensä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KIRKKOTIE ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms

of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™

trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a

physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.